www·islamyoli·net

شاھ مەشرەپ ھەققىدە ھېكايە

(پوۋېست)

باتۇر روزى

مىلادىيە 1657 - يىلى كۈز ئايلىرىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى، رىيازەت قورۇقلىرى تور تارتقان چىرايىدىن ئىپپەت نۇرى چاقناپ تۇرغان سەلىمخان ئۆز قولى بىلەن ئىگىرگەن ئىككى غالتەك يىپنى كۆتۈرۈپ نەمەنگان رەستىلىرىدە خېرىدار ئىزلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ توساتتىن بىر باققالنىڭ سېۋەتتە ئۈزۈم سېتىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئۈزۈمگە سىبزىك بولغىلى خېلى كۈنلەر بولغانىدى. سەلىمخان ئىختىيارسىز ھېلىقى ئۈزۈم سېۋىتىنىڭ قېشىغا بېرىپ، سېۋەتنىڭ تۈۋىگە چۈشۈپ كەتكەن ئىككى دانە ئۈزۈمنى ئېلىپ، سۈرتۈۋېتىپ ئاغزىغا سالدى - دە، كېتىپ قالدى. قورسىقىدىكى بالا توساتتىن تېپچەك ئېتىپ، زوۋان سۈرۈشكە باشلىدى:

- ئەي ئانا، تەڭرىدىن قورقماي، مەخلۇقتىن ئۇياتماي نىمىدەپ كىشىنىڭ ھەققىنى يەيسەن؟ ئەگەر ئۈزۈمنىڭ ئىگىسىنى رازى قىلمىساڭ، بولدى تۇغۇلمايلا قوياي!

سەلىمخان بۇ ۋەھىيانە گەپلەرنى ئاڭلاپ بىھوش بولۇپ يىقىلىپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ مىڭ تەسلىكتە ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. موللا ۋەلى ئايالىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، ئەنسىزلىك ئىچىدە قالدى ۋە ئايالىدىن نىمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى سورىدى. سەلىمخان يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئېرىگە بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. موللا ۋەلى ئايالىنىڭ ۋە ئۇنىڭ قورسىقىدىكى بالىنىڭ ئامانلىقىنى تىلەپ تەڭرىگە دۇئا قىلدى، ئاندىن ئايالىغا:

- بۇ تەڭرىدىن بېشارەت. تېز بارغىن، ئۈزۈم ساتىدىغان باققالنى رازى قىلىپ كەل!- دېدى.

سەلىمخان ئىككى تەڭگىنى ياغلىققا تۈگۈپ بازارغا ماڭدى. ئۇ خىجالەتچىلىك ئىچىدە بويۇنلىرىغىچە قىزارغان ھالدا باققالنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى.

ئۈزۈم سېتىۋالغىلى كەلدىڭىزمۇ، ئاپئاق خېنىم؟ دەپ سورىدى باققال.

ئەي ئىنىم، بايا سېۋىتىڭىنىڭ يېنىغا چۈشۈپ كەتكەن ئىككى تال ئۈزۈمنى ئوغرىلىقچە يەۋالغاندىم، يەپ بولۇپ قاتتىق پۇشايماندا قالدىم. مۇنۇ ئىككى تەڭگىنى ئېلىپ ماڭا رازىلىق بەرسەڭ ۋە مېنى خىجالەتتىن قۇتۇلدۇرساڭ؟

باققال سەلىمخاننىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ قىلدىغان قىلىق تاپالماي قالدى. ئۇ بىر تەڭگىنى ئېلىپ، يەنە بىر تەڭگىنى بىر سېۋەت ئۈزۈم بىلەن قوشۇپ سەلىمخانغا قايتۇرۇپ بەردى.

ئەي ناتىۋان ئانا، خۇدانىڭ سىلىگە ئوخشاش ياخشى بەندىسىمۇ بار ئىكەن. دۇنيا سىلىدەك ئىنساپلىق ئادەملەر بىلەنلا پاكلىنىدۇ. ئۈزۈمنى ئۆتكەن - كەچكەنلەر يەيدۇ، تولىسى پۇل بەرمەي كېتىدۇ. مەن ھەممىگە رازى. سىلىدىنمۇ ئەلۋەتتە رازى. كۆڭۈللىرىنى غەش قىلمىغايلا.

سەلىمخان باققال بىلەن خوشلىشىۋېتىپ ئۇيغىنىپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئالدىدا باققالمۇ، بازارمۇ يوق ئىدى. تۆگىلۈكتىن تېخى ئەمدىلا سىيرىلىشكە باشلىغان ئاسماننىڭ بىر پارچىسى ئالا بولغان غورىدەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ تەرەت ئېلىپ ناماز ئوقۇش ئۈچۈن ئورنىدىن قوزغىلىشىغا دەھشەتلىك تولغاق تۇتۇپ، پۈتۈن بەدىنىدىن چىلىق - چىلىق سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى. ئايالىنىڭ ئازابلىق ئىڭراشلىرىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ ئويغانغان موللا ۋەلى، ئالدىراشچىلىقتا كالىچىنىمۇ سالپماي، يالاڭ ئاياغ پېتى تۇغۇت ئانىسىنى چاقىرغىلى يۈگۈرۈپ كەتتى.

تولغاق ئالاھەزەل يېرىم كۈن داۋاملاشتى. قۇياش ئاسمان - پەلەك كۆتۈرۈلۈپ تۆگىلۈكتىن مارىغان چاغدا، بالىنىڭ بېشى قىپقىزىل قان ئىچىدە بۆرتۈپ چىقىشقا باشلىدى. تۇغۇت ئانىسى پايپېتەك بولۇپ، چۈگۈن قاينىغۇدەك ۋاقىت ھەپىلىشىپ بالىنى قولىغا ئالدى. بالا بىلىنەر - بىلىنمەس پۇشۇلداپ تىنىۋاتاتتى. تۇغۇت ئانىسى بالىنىڭ بۇرنىنى چىمدىپ يىغلاتتى. بالا بىر يىغلىغان پېتى نەچچە كۈنگىچە توختىماي يىغلىدى. بالىنىڭ چاتىرىقىدا بىر پارچە گۆش ئۆتۈكنىڭ سۆكۈلۈپ كەتكەن زىغزىغىدەك ساڭگىلاپ تۇراتتى. بۆرىدىن خەۋەر ئالغان موللا ۋەلى خۇشاللىقىدا قىن - قىنىغا پاتماي قالدى.

موللا ۋەلى بالا تۇغۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا نەمەنگاندىكى مەشھۇر ئۆلىما ھاجى ئەبەيدۇللا (لەقىمى موللا بازارئاخۇن)نى چاقىرىپ «بابا رەھىم» دەپ ئات قويدى. بالا ئىسىم قويغىچە ئېسەدەپ يىغلاپ كەتتى. موللا بازار بالىنىڭ يىغلىغىنىغا قارىماي، ئىسىم قويۇپ بولۇپلا، ئۇنى يۇمشاق يىكەنداز ئۈستىدە دومىلىتىۋەتتى. موللا ۋەلى ئەنسىرەپ بالىنى دەرھال قولىغا ئېلىۋالدى. موللا بازارئاخۇن موللا ۋەلىگە قاراپ ئىستېھزا ئارىلاش خىتاب قىلدى:

تەڭرىنىڭ ئاشىق بەندىلىرىنىڭ بەلگىسى يىغلىماقتۇر. ئۇ ۋەھدەت (ئىلاھىي بىرلىك)تىن ئاجراپ زېمىنغا ئاپىرىدە بولدى. ئۇ تۇغۇلغىنىدا ۋەھدەتتىن ئايرىلغىنىغا يىغلايدۇ؛ ھاياتىدا ۋەھدەتكە قوشۇلالماي يىغلايدۇ. ئۇ ھامان يەنە ۋەھدەتكە قايتىدۇ، ئەنە شۇ چاغدىلا ئاندىن ئۇ يىغلاشتىن مەڭگۈلۈك توختايدۇ. بالا ئوقۇش يېشىغا يەتكەن ھامان مەدرىسكە بەرمەك لازىم. تەڭرى قۇرئاندا ئۆز ئائىلىسىنى جاھالەتتە قويغۇچىلارغا قاتتىق ئازاب ۋەدە قىلغان. مەدرىستە ئىلمىي تەرىقەت يوللىرى بويىچە مۇكەممەل تەربىيە كۆرگەندىن كېيىن، ئاشىقلىق يولىغا سالماق لازىمدۇر. بىزنىڭ قەلەندەرىيە تەرىقىتىمىزدە بارلىق ئىلىم ۋە ئىبادەتلەر ئىلاھىي ئىشققا جەملەنگەندۇر.

2

بالا ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە موللا ۋەلى ئۇنى موللا بازارئاخۇنۇمنىڭ مەدرىسگە ئاپىرىپ بەردى. بابارەھىم چىرايىدىن نۇر يېغىپ، كۆزلىرى ئوتتەك چاقناپ تۇرىدىغان زېرەك بالا ئىدى. موللا ۋەلى ئوقۇش يېشىغا توشقىچە ئۇنىڭغا خېلى كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىتىپ، نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇپ بېرىپ ئۈلگۈرگەنىدى. مەدرىسنىڭ قاراڭغۇلۇق قاپلىغان ھويلىسىدا ئۇ موللا بازارئاخۇنۇمنىڭ ھەممىلا ئادەم ئەيمىنىدىغان سۈرلۈك كۆزلىرىگە دەللىك تىكىلىپ، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ قاراپ تۇراتتى. موللا ۋەلى ئوغلىنىڭ بۇنداق قاراشلىرىنى ھاياسىزلىق دەپ چۈشەندىمۇ قانداق، خىجالەتچىلىكتە بېشىنى يەردىن ئۈستۈن قىلالمىدى. موللا بازارئاخۇن بالىنىڭ كۆزلىرىگە ئۇزاق تىكىلگەندىن كېيىن، ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بىرىنچى بولۇپ بۇزدى.

مەن بالىنىڭ ۋۇجۇدىنى كىتاب ئوقۇغاندەك ئوقۇپ چىقتىم. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاتەش يانىدۇ، ئاتەش! بۇ تەڭرىنىڭ ئىشقىدىن ئالامەتتۇر. ئەمدى بۇ ئاتەشنى تەرىقەت ئىلمىنىڭ يەلپۈگۈچلىرى بىلەن يېلىنجاتماق لازىمدۇر.

موللا ۋەلى مۇرىسىدىن تۆگمەن تېشى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك يېنىك ئۇھ تارتتى.
تۇنجى ساۋاق شۇ كۈنىلا باشلاندى.
بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم، «ئەلىف» دەڭ ئوغلۇم! دېدى موللا بازار.
بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم، ئەلىف! دەپ تەكرارلىدى بابارەھىم.
ئەمدى «بە» دەڭ! دېدى موللا بازار.
بابا رەھىم جىمىپ قالدى، ئۇ بالىلىق تەسەۋۋۇرلىرىغا غەرق بولغانىدى.
مەندە بەرگىدەك بىرنەرسە بولمىسا، دېدى ئۇ ئاخىرىدا ھەزىل قىلىپ.
كىچىك تۇرۇپ، مەن بىلەن تاكاللاشماقچىمۇ سەن؟
موللا بازارئاخۇننىڭ قۇيقا چاچلىرى كىرپىنىڭكىدەك تىك تۇرۇپ كەتتى.
ئەي، ھۆرمەتلىك ئۇستاز، دەپ گەپ باشلىدى بابارەھىم بىرئاز جىددىيلىشىپ، ئاتامنىڭ ئېيتىشىچە، «ئەلىف»نىڭ مەنىسى «بىر» دېگەنلىك بولۇپ، مەنە جەھەتتە تەڭرىنىڭ بىرلىكىگە نىسبەت قىلىنغانمىش. جاھاندا تەڭرىدىنمۇ ئۇلۇغ ھېچنەرسە يوقتۇر، شۇڭا «ئەلىف»دىن ئۆتمەك خاتادۇر. كەچۈرگەيلا.
موللا بازار بابارەھىمنىڭ ساددا، ئەمما مەنتىقىلىق پىكىرلىرىگە قايىل قالدى بولغاي، ئاچچىقىنى يۇتۇۋەتتى.
تەڭرىنى بىلىش ئۈچۈن ئۇستاز تۇتماق لازىمدۇر. ئۇستاز تەڭرىگە بېرىش يوللىرىنى ئۆگىتىدۇ. شۇڭا پىرنىڭ ئەمرى ۋاجىپتۇر.
بابارەھىم باش ـ ئاخىرى يوق ئوقۇشقا بېرىلىپ كەتتى. ئارىدىن نەچچە يىل ئۆتمەيلا ئۇ يادلىمىغان سۈرە، ئوقۇمىغان «ناۋائى»، «قىسسەسۇل ئەنبىيا» قاتارلىق تۈركىي يېزىقىدىكى دەرسلىك كىتاب قالمىدى. موللا بازارئاخۇن ئۇنىڭ ئەقلىگە قايىل قالدى ۋە ئۇنىڭغا ئەرەب، پارس تىللىرىدىن ساۋاق بېرىشكە باشلىدى. ئارىدىن يەنە نەچچە يىل ئۆتمەيلا ئۇ خوجا ھاپىزنىڭ پارسچە شېئىرلىرىنى ئوقۇپ، مەنە ئېيتالايدىغان بولۇپ قالدى. سەئىدى شىرازىنىڭ «بوستان» ۋە «گۈلىستان»لىرىدىن تارتىپ پەرىددىن ئەتتارنىڭ «مەنتىقۇتتەيىر» ناملىق داستانى، شۇنداقلا جالالىدىن رۇمىنىڭ «پارسچە قۇرئان» دەپ شۆھرەت قازانغان زور ھەجىملىك مەشھۇر دىۋانى «مەسنەۋى» ئۇنى ئۆزىگە قاتتىق سېھىرلىۋالغانىدى. ئۇ كېچە ـ كۈندۈز دېگۈدەك خىيال سۈرۈپ، پەرىددىن ئەتتار ۋە جالالىدىن رۇمى بىلەن ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈنغا سۆھبەتلىشىپ چىقاتتى. ئۇ بەكمۇ خىيالچان ئىدى. بەزىدە تاماقنىمۇ، ھەتتا ئۇيقۇسىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. موللا بازارئاخۇن ئۇنى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىدى.
موللا بازارئاخۇننىڭ نەزىرىدە مەشرەپ تالىپلىرىنىڭ كۆزى ئىدى. تالىپلار ئىچىدە ئۇ ھەممىدىن ئەقىللىق بولغاچقا، ئۇنى خويمۇ قەدىرلەيتتى. ئۇنى شۇ زامانلاردا ماۋارائۇننەھىردە ئەۋج ئالغان قەلەندىرىيە مەزھىپىنىڭ مەشھۇر ئۆلىمالىرىدىن قىلىپ تەربىيىلەشنى ۋە ئۆزىگە ئىز باسار قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئۇ بابارەھىمگە ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈن ۋەزخانلىق قىلاتتى.
قەلەندىرىيە تەرىقىتى جىمى تەرىقەتلەرنىڭ گۈلتاجى. تەڭرىگە ئەڭ تېز يەتكۈزىدىغان يولدۇر. ماھىيەت ئېتىبارى بىلەن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىز ھەممىمىز تەڭرىنىڭ ئالدىدا قەلەندەرمىز. قەلەندەر ئىكەنلىكىمىزگە تەن بەرمەي گاھى باي، گاھى مەنسەپدار بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقماق تەڭرىگە ئاسىيلىق قىلغان بىلەن باراۋەردۇر. رىزقىنى تەڭرى بېرىدۇ، لېكىن ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن بېرىدۇ. بايلار،

ھۆكۈمرانلار تەڭرى بەرگەن رىزقنى ئاجىزلارنىڭ قولىدىن ھىيلە - نەيرەڭ ۋە زورلۇق بىلەن بۇلاپ ئالىدۇ. بىز بولساق بايلاردىن تىلەپ، كەمبەغەللەرگە بېرىپ، ئاللانىڭ رىزقىنى تەڭشەيمىز. ئاللا بىزلەرنى ئەنە شۇنداق تەڭشەك قىلىپ ياراتقان...

بابارەھىم دەسلەپتە موللا بازارنىڭ ۋەزلىرىگە مەپتۇن بولۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قەلەندەر بولۇشقا تەييارلاندى. تەھدىت ۋە زوراۋانلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان نەمەنگان شەھىرىدە بابارەھىم ھەقىقەتەن باي بىلەن كەمبەغەلنى تەڭشەيدىغان، ئادالەتسىزلىكنى تۈگىتىدىغان بىر تەڭشەكنىڭ لازىملىقىنى بارغانسېرى چوڭقۇر ھېس قىلماقتا ئىدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە تەڭرى ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر ئىدى. شۇڭا تەڭرىنىڭ بەندىلىرىگە چاچقان رىزقىمۇ تەڭ باراۋەر بولۇشى كېرەك ئىدى. نەمەنگان تۇپرىقىدىن بۇ باراۋەرلىك كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. تەڭرىنىڭ رىزقى نېمە ئۈچۈن ئادەملەر ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئۈچۈن ئادەملىكنى ئۇنتۇشقان ئاز ساندىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ ۋە بايلارنىڭ خەزىنىلىرىگىلا تىقىلىپ قالىدۇ؟نېمە ئۈچۈن ئۇلار بىلەن رىزقىدا تەڭ تۆرەلگەن سان - ساناقسىز بەندىلەر غۇربەتچىلىك ئازابىدا ئىڭرايدۇ؟ بابارەھىم بۇ تەڭسىزلىكنى پەقەت كەڭ كۆلەملىك قەلەندەرلەر مەزھىپى تەشكىللەپلا ھەل قىلغىلى بولىدۇ، دەپ قارايتتى.

3

بابارەھىم ئون بەش ياشلارغا كىرىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ مەدرىستىكى ھۇجرىسىغا باغىستان كەنتىدىن كەلگەن يېڭى تالىپ كېلىپ جايلاشتى. بۇ تالىپنىڭ ئىسمى پىرمەت ستارى ئىدى.پىرمەت ستارى دەسلەپىدە ئەتىدىن - كەچكىچە خىيال سۈرۈپلا ئولتۇرىدىغان، خىيالدىن باش كۆتۈرسە قولىغا گاھ تەمبۇر، گاھ ساتارنى ئېلىپ ئىچ - ئىچىدىن يىغا قايىنىغان ھالدا مۇڭلۇق ناخشىلارنى تەككەش ئوقۇيدىغان بۇ غەلىتە يىگىتتىن ئەيمىنىپ قالدى. بۇ ھۇجرىدىشىنىڭ مىجەزىلا ئەمەس، بەلكى تۇرقىمۇ غەلىتە ئىدى. قەددى - قامىتى كېلىشكەن، ئەمما پېشانىسى كەڭ ئىدى، چاچلىرىنى بولۇشىغا قويۇۋەتكەن بولۇپ، مۈرىسىگە يېيىلىپ تۇراتتى. كۆزلىرىدىن كۈچلۈك بىر خىل ئوت چاقناپ، قارىغان ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىنى ئۆرتەپ تاشلايتتى. بابارەھىم ئەنە شۇنداق دەرۋىش مىجەز بولغىنى بىلەن، ناھايىتى كېلىشكەن ئىدى. ئاۋازى خېلىمۇ سۈزۈك ۋە جاراڭلىق، ناخشىلىرى ناھايىتى تەسىرلىك ۋە مەزمۇنلۇق بولۇپ، بىر ئاڭلاپ قالغان ئادەمنىڭ قانماي ئاڭلىغۇسى كېلەتتى. تەمبۇر ۋە ساتارنىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ چالاتتى. پىرمەت ستارى دەسلەپىدە ئۇنىڭ قاراشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي، ئۈنى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى، كېيىنچە ئۇ تەمبۇرنى قولىغا ئېلىۋېلىپ، «مۇناجات»قا پۈتۈن خىيالى بىلەن بېرىلىپ چېلىۋىدى، پىرمەت ستارىمۇ ئىختىيارسىز ناخشا توۋلاپ جور بولۇشقا باشلىدى. پىرمەت ستارى ئۆز يۇرتىدا بولىدىغان سوپى - ئىشانلارنىڭ ھەلقە - سۆھبەتلىرىدە تالاشتا قالىدىغان داڭلىق ھاپىز بولۇپ، ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ بابارەھىمدىن قېلىشمايتتى. ئۇ خوجا ئەھمەد يەسەۋىنىڭ ھېكمەتلىرىنى تولۇق يادا بىلەتتى، بابارەھىممۇ بۇ ئاتەشنەپەس يىگىتكە مەپتۇن بولۇپ قالدى.

- تەڭرى ئەسلىدە ئىككىمىزنى بىر جۈپ قىلىپ ياراتقانىكەن، ئىنىم. بىراق خېلىمۇ كېچىكىپ ئۇچراشتۇق. ۋۇجۇدىڭىزدىن كۆڭلۈمگە يېقىن بىرنەرسىنى تاپقاندەك بولدۇم. ئىسمىم بابارەھىم، ئاتام نەمەنگاندا داڭقى بار كۇلالچى. تەڭرى دوستلۇقىمىزنى مۇبارەك قىلغاي!

پىرمەت ستارى ھاياجانلىنىپ بابارەھىم بىلەن قۇچاقلىشىپ كەتتى. بابارەھىمنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئوقۇغان غەزەللىرى پىرمەت ستارىغا ناتونۇش ئىدى.

مىرادىڭغا يېتەي دېسەڭ، قەلەندەر بول، قەلەندەر بول،
ستەم ئەھلىن يۇتاي دېسەڭ، قەلەندەر بول، قەلەندەر بول،
ئېغىزدىن دۇر چاچاي دېسەڭ، شارابىي ئىشق ئىچەي دېسەڭ،
يامانلاردىن قاچاي دېسەڭ، قەلەندەر بول، قەلەندەر بول.
رىيازەتسىز بولاي دېسەڭ، تېنىم ئازاد يۈرەي دېسەڭ،
جاھاننى سەير ئېتەي دېسەڭ، قەلەندەر بول، قەلەندەر بول،
بۇ تەقۋادىن كېچەي دېسەڭ، خانىقادىن قاچاي دېسەڭ،
ھەقىقەتنى ئاچاي دېسەڭ، قەلەندەر بول، قەلەندەر بول.

پىرمەت ستارى بۇ ناخشىلارنى ئاڭلاپ قاتتىق تەسىرلەندى. بابارەھىم كېيىنكى كۈنلەردە پىرمەت ستارىغا قەلەندىرىيە تەرىقىتىنىڭ ئەڭ نازۇك مىزانلىرىنى ئېزىپ ئىچۈرۈپ سۆزلەپ بەردى. پىرمەت ستارىمۇ مەشرەپنىڭ كامالەتكە يەتكەن ئىلمىغا قايىل بولۇپ، ئۇنىڭغا ئۆمۈرلۈك ئۇستازىم دەپ قول بەردى. پىر تۇتۇش قەلەندىرىيە تەرىقىتىنىڭ مۇھىم بىر مىزانى ئىدى.

بابارەھىم ئۆزىنىڭ تۇنجى مۇرىتىنىڭ بەرگەن قولىنى پەقەت رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا تۇتۇپ قويدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ «پىر ئۇستاز» بولۇپ، گەدىيىۋېلىشتىن نومۇس قىلاتتى. ئۇ ھارماي ناخشا توۋلايتتى.

كۆرسەت جامالىڭ مەستانىلەرگە،
ئىشقىڭدا كۆيگەن پەرۋانىلەرگە.
مەندىن دۇئادۇر، سەندىن ئىجاۋەت،
جانىم تەسەددۇق، جانانىلەرگە.
ئەي كۆڭلى قاتتىق، رەھىم ئەيلىمەسسەن،
قىلغىن نەززارە بىچارىلەرگە.
كۆيگەن غېرىبمەن، شەپقەت قىل ئاخىر،
كويۇڭدا يۈرگەن دىۋانىلەرگە.
مەشرەپ سېنى دەپ كەچتى جاھاندىن،
باشىنى قويدى ئاستانىلەرگە.

بۇنداق چاغلاردا پىرمەت ستارىنىڭ ۋۇجۇدى سىمابتەك ئېرىپلا كېتەتتى. ناخشا تۈگىگەندە بولسا ئۆزىنى شىددەتلىك دولقۇنلار بىردىنلا لەڭ ئۇرۇپ قىرغاققا ئېتتىرىۋەتكەن بېلىقتەك ھېس قىلىپ، بابارەھىمگە ناخشىنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئىلتىماس قىلىپ تەلمۈرەتتى.

مەشرەپ دېگەن كىم؟ دەپ سورىدى ئۇ بىر كۈنى بابارەھىمدىن. بابارەھىم «مەشرەپ»نىڭ ئۆز تەخەللۇسى ئىكەنلىكىنى ئېيتقاندا پىرمەت ستارى داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. مۇنداق پاساھەتلىك غەزەللەرنىڭ تېخى ئەمدىلا يىگىتلىك يېشىغا يېتىۋاتقان، بۇرۇتلىرى خەت تارتمىغان بابارەھىمنىڭ ئىجادىيىتى ئىكەنلىكىگە ئۇنىڭ ئالدىراپ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

ئاپىرىن ئۇستاز! دېدى ئۇ ئاخىرىدا باباھەمىنىڭ يالغان ئېيتمايدىغانلىقىغا جەزم قىلغاندىن كېيىن، قالتىس ئامەتلىك ئىكەنمەن. ئەگەر تىلىم كۆيمىسە ئىدى، ئۇستازنىڭ نەزمىلىرىدىكى پاساھەت ۋە بالاغەت ئالدىدا ھەزرىتى قۇل خوجا ئەھمەدنى گۈل يېنىدىكى ئازغانەدەك چېنىپلا قالىدىكەن، دېگەن بولاتتىم.

قۇل خوجا ئەھمەد شېئىرلىرىدىكى ھېكمەتنىڭ تىرەنلىكىگە قىل سىغمايدۇ، دېدى مەشرەپ جاۋابەن،¨ مەن پەقەت ھەزرەتلىرىنىڭ ھېكمەتلىرىنى ئۆزۈمگە خاس تىل ۋە رەڭ بىلەن تەكرارلاپ يۈرگۈچى، خالاس. ھەزرىتى جالالىدىن رۇمىنىڭ مۇنۇ مىسرالىرى سۆزلىرىمگە مەزمۇنداشتۇر:

شۇ ئەخمەتمەنۇ، ئەمما ئاۋۋالقى ئەخمەت ئەمەسمەن،

سەمەندەر قۇشمەنۇ، ئەمما بۇرۇنقى داننى يېمەسمەن.

ھۆرمەتلىك ئۇستاز، دېدى پىرمەت ھاياجانلىنىپ تىترەك ئاۋاز بىلەن سۆزلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، مالال كۆرمىسىلە، شېئىرىيەت بابىدىمۇ ماڭا ئۇستاز بولسىلا!

پەممىچە، شائىرلىق تەڭرى پۈتكەن قىسمەت. بۇنداق قىسمەتكە گىرىپتار بولغۇچى خۇددى قىستاپ كەلگەن تەرەتنى چىقىرىۋەتمىسە بولمىغاندەك شېئىر يازمايمۇ تۇرالمايدۇ. شۇڭا بۇ كەسىپتە ھېچكىم ھېچكىمگە ئۇستاز بولالمايدۇ. پەقەت ۋۇجۇدۇڭدىكى ئاشىقلىقلا ساڭا ئۇستاز بولالايدۇ. سىز بۇ ئۇستازنى ئۆز ۋۇجۇدىڭىزدىن ئاختۇرۇڭ. جالالىدىن رۇمى ھەزرەتلىرى «كۆزۈڭنى يۇم، كۆزگە ئايلانسۇن كۆڭۈل» دەپ بىكار ئېيتمىغان. ۋۇجۇدىڭىزنى زەن قويۇپ تىڭشاڭ، ئىنىم! ئۆزىنى بىلگەن تەڭرىنى بىلگەنگە باراۋەر. تەڭرىنى بىلمەي شائىر بولماق مۇمكىن ئەمەس!

كېيىنكى كۈنلەردە مەشرەپ بىلەن موللا بازارئاخۇن ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ تۇغۇلدى. موللا بازارئاخۇن ئەتراپىغا ئۇلىشىۋالغان مۇرىتلىرىدىن تەڭرىگە قارىغۇلارچە ئاشىق بولۇشتىن باشقا ھېچ ئىشنى بىلمەيدىغان گۆدەك بالىغىلا ئايلىنىشنى، ھەممە ئىشتا پىر - ئۇستازلىرىنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقمايدىغان رايىش موللىلارنى دوراشنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسلىرىگە، بۇ دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرىگە بېرىلىشنى قەتئىي چەكلەيتتى. ئۇلارنىڭ كېچە - كۈندۈز تەڭرىگە ئىبادەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمدۇ - سانا ئېيتىپ يىغلاشتىن باشقا ھېچ ئىشى بولماسلىقى كېرەك ئىدى. بىراق مەشرەپ مەسىلىگە ئۇنداق قارىمايتتى. ئۇ تەڭرىنى ئەقىلنىڭ يۈكسەك پەشتاقلىرىدا تۇرۇپ چۈشىنىشنى ئىستەيتتى. تەڭرىنى سۆيۈش ئۈچۈن ئادەم ئالدى بىلەن ئۆزىنى سۆيۈشى كېرەك، ئۆزىنى سۆيگەن تەڭرىنى سۆيگەن بىلەن باراۋەر؛ چۈنكى ئىنسان تەڭرى ياراتقان بارلىق شەيئىلەرنىڭ كۆزى، شۇنداقلا تەڭرىنىڭ ئالەمنى بىنا قىلىشتىكى بىردىنبىر مەقستى دەپ قارايتتى. ئۇ ئۆزلىرىنىڭ تەقۋادار ئىكەنلىكىنى، تەڭرىگە ئاشىق ئىكەنلىكىنى كۆز - كۆز قىلىش ئۈچۈنلا ئىبادەت قىلىدىغان رىياكالاردىن يىرگىنەتتى. مەشرەپنىڭ تومۇرىدا ئۆزىنى تەڭرىنىڭ كۆلەڭگىسى سۈپىتىدە ئۇلۇغلايدىغان ۋە ھەقىقىي ئىنسانغا خاس ئەركىنلىكتىن يىتەرلىك بەھرىمەن بولۇشنى ئىستەيدىغان باشقىچە بىر قان ئۆركەشلەيتتى. ئۇ بارا - بارا موللا بازارئاخۇن تەشكىللىگەن ھەلقە - سۆھبەتلەرگىمۇ قاتناشماي قويىدى ۋە مەدرىستىكى تالىپلار ئارىسىدا مەنسۇر ھەللاجى، جالالىدىن رۇمى ۋە ئىبنى ئەرەبىيلەرنىڭ ھېكمەتلىرىدىن دەلىل كەلتۈرۈپ تۇرۇپ، موللا بازارئاخۇننىڭ پەتىۋالىرىنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدىغان ئىسيانكارانە نۇتۇقلارنى سۆزلەشكە باشلىدى. ھەتتا موللا بازارئاخۇننى مەسخىرە قىلىدىغان بىر شېئىرنى يېزىپ،

ئاھاڭغا سىلىپ تالىپلارغا ئۇقۇپ بەردى. موللا بازارئاخۇن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ دەر غەزەپكە كەلدى ـ دە، مەشرەپنى ئالدىغا چاقىرتتى.

مەشرەپ، پىرنىڭ ئەمرى خۇدانىڭ ئەمرى. ئۇنىڭغا قارشى چىقماق ئىمانسىزلىقتۇر!

ئىماننى ئۆلچەيدىغان تارازا ئىگىسىنىڭ قولىدا. مەن پەقەت تەڭرى ئالدىدىلا جاۋابكارمەن، بەندە ئالدىدا جاۋابكار ئەمەسمەن!

ئىلمىي تەرىقەتتە پىر تۇتماق ۋاجىپتۇر.

بىراق، پىرنىڭ ئەمرى خۇدانىڭ ئەمرى دېيىلگەن ئەمەس ـ دە؟!

موللا بازارئاخۇن غەزەپتىن لاغىلداپ تىترەپ كەتتى. بىراق مەشرەپ پەرۋاسىزلىق بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ـ تەڭرى ھەزرىتى ئادەمنى يەر يۈزىگە چۈشۈردى. بىر كۈنى ھەزرىتى ئادەم نالە قىلىپ: «ئەي پەرۋەردىگار، سەن بارلىق سىرلارنى يەشكۈچىسەن. ئەۋلادلىرىمنىڭ روھىنى ماڭا كۆرسەتكىن» دېدى. شۇئان ئادەم ئەلەيھىسسالامغا تەڭرىدىن نىدا كەلدى: «ئەي ئادەم، ئوڭ تەرىپىڭگە قارىغىن». ئادەم ئەلەيھىسسالام ئوڭ تەرىپىگە قارىۋىدى، كۆزىگە تامامەن ئاق كىيىنگەن روھلار كۆرۈندى. ھەزرىتى ئادەم: «ئىلاھە، بۇ قانداق روھلاردۇر؟» دەپ سورىۋىدى، تەڭرى: «بۇ مۆمىن پەرزەنتلىرىڭنىڭ روھىدۇر» دەپ جاۋاب بەردى. ئادەم ئەلەيھىسسالام سول تەرىپىگە قارىۋىدى، تامام قارا كىيىنگەن روھلارنى كۆردى. تەڭرىدىن سورىۋىدى، «بۇ كاپىر پەرزەنتلىرىڭنىڭ روھىدۇر» دەپ جاۋاب بەردى. ئەي، ئاخۇنۇم، سىز شۇ چاغدا ھەزرىتى ئادەم بىلەن بىللە مېنىڭ روھىمنىڭ كاپىرلار قاتارىدا كەلگەنلىكىنى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرگەنمىدىڭىز؟

موللا بازارئاخۇن مەشرەپتىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ بەك ئوڭايسىزلاندى.

ـ بۇ ئىلمىي غەيبكە ياتىدىغان ئىشلار. تەڭرىدىن ئۆزگە ھېچكىم جاۋاب بېرەلمەيدۇ.

ـ بايىقى سۆزلەردە ئۆزلىرىنى تەڭرىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىۋالدىلا. بۇنىڭدىن ئارتۇق كۇپۇرلۇق بولمايدۇ، تەقسىر. ئۆزلىرىنى ئۇستاز تۇتۇشتىن ۋاز كەچتىم، خەير!

مەشرەپ ھۇجرىسىغا كىرىپ تەمبۇر بىلەن ساتارنى قولىغا ئالدى ـ دە، مەدرىستىن چىقىپ كەتتى. پىرمەت ستارىمۇ تاپ باستۇرۇپ دېگۈدەك ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سۇڭدىشىپ ماڭدى.

مەشرەپكە ئون يىلدىن ئارتۇق ئەقىدە قىلغان ئۇستازىنىڭ ئاخىرىدا ئەقىدىگە زايا كېتىدىغان بىر ئادەم بولۇپ چىقىپ قالغىنى قاتتىق ئەلەم قىلغانىدى. ئۇ دەردىنى تەمبۇردىن ئالدى.

4

ئۇ زامانلاردا نەمەنگاننىڭ ھەممىلا يېرىنى قەلەندەرلەر قاپلاپ كەتكەنىدى. ئۇلار ئاساسلىق ئىجتىمائىي كۈچ سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىققان بىر خىل مەزھەپ بولۇپ، ھەممىلا جايدا خىلمۇخىل دىنىي پائالىيەتلەرنى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىھبۇد قەلەندەر، كوسا مەدداھ، زۇنۇن دىۋانە، شاھرۇھ قەلەندەر خوجەندى، ئارىپ قەلەندەر چەنگى، خالمۇھەممەت دىۋانە نەمەنگانى، ھۈسەيىن قەلەندەر تەمبۈرى، غازى مايماق قەلەندەر، نازىم تەنتەك، زابىر قەلەندەرباشى قاتارلىق

قىرىققا يېقىن قەلەندەر شۇ زاماندىكى قەلەندەرلەرنىڭ نوپۇزلۇقلىرىدىن بولۇپ، ئۇلار مەشرەپ مەدرىسنى تەرك ئېتىپ ئۇزاققا بارمايلا، ئۇنىڭ قىزغىن ھەمسۆھبەتلىرىدىن بولۇپ قالدى. مەشرەپ ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ھەممىلا يەردە قىزغىن دىنىي پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇۋەتتى.

مەشرەپ قەلەندەرلەر بىلەن ئېلىپ بارغان سۆھبەتلىرىدە گاھ نۇتۇق، گاھ ناخشا بىلەن زاماننىڭ تەڭسىزلىكىدىن شىكايەت قىلاتتى، مەسخىرىلىك تىللار بىلەن زالىم شاھلارنى، مەككار بايلارنى، رىياكار شەيخ - سوپىلارنى قامچىلايتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە رىياكارلار دىن ۋە دىيانەت يولىدىكى قاراقچىلار ئىدى. ئۇ كۆپ ساندىكى مۆمىنلەرنىڭ يا دوزاختىن قورقۇپ، يا جەننەتنى تەمە قىلىپ، قانداقتۇر مۇئەييەن مەقسەت بىلەن قىلغان ئىبادەتلىرىنى دۇرۇس ھېسابلىمايتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ھەقىقىي ئىبادەت غەرەزسىز ھالدا ئاللاغا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ قىلغان ئىبادەت ئىدى. بىر ناخشىدا ئۇ ھەتتا ھەج تاۋاپ قىلغۇچىلارنىمۇ مەسخىرە قىلىدۇ:

بۇ تەن خاكىنىيۇ، روھىي راۋاننى نە قىلاي؟
بولمىسا قاشىمدا جانانە، بۇ جاننى نە قىلاي؟
يارسىز ھەم بادەسىز مەككىگە بارماق نە كېرەك؟
ئىبراھىمدىن قالغان ئول ئەسكى دۇكاننى نە قىلاي؟
ئۇرايىنمۇ باشىمە سەككىز بېھىشتۇ - دەۋزەخىن،
بولمىسا ۋەسلى ماڭا، ئىككى جاھاننى نە قىلاي؟
ئەرشنىڭ كۈنگۈرەسى ئۈستىگە قويدۇم ئاياغىم،
لاماكاندىن جاي ئالىپمەن، بۇ ماكاننى نە قىلاي؟
بىر خۇدادىن ئۆزگىسى بارچە غەلەتتۇر، مەشرەبا!
بولمىسا ئاشكارە ئول، سىرى نىھاننى نە قىلاي؟

موللا بازارئاخۇن مەشرەپنىڭ خەلق ئىچىدىكى كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان شۆھرىتىگە ھەسەت قىلىپ، كىچە - كېچىلەپ ئاچچىق تولغىناتتى. مەشرەپ ئۇنىڭ نەمەنگاندىكى ئىناۋىتىگە زور تەھدىت ئىدى. شۇڭا ئۇ مەشرەپنىڭ سۆھبەتداشلىرى ئارىسىدىن ئۆزىگە يېقىن كىشىلەرنى يېنىغا تارتىپ، پايلاقچىلىققا قويدى.

بىر قېتىملىق ھەلقىدە مەشرەپ ئىچ - ئىچىدىن مۇڭلىنىپ ھاپىزلىق قىلدى. ساما سېلىۋاتقانلار ئۇنىڭ ناخشىلىرىدىن تەسىرلىنىپ ھۆڭرەپ يىغلاشتى. ئارىدا قوشنا ئۆيدە ساما سېلىۋاتقان ئاياللاردىن بىرەيلەن مەشرەپنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپ ھوشىدىن كەتتى. بۇ ئايالنىڭ ئىسمى دىلسۆز بولۇپ، نەمەنگاندىكى بىر ئوتۇنچىنىڭ ئايالى ئىدى. ئۇ مەشرەپكە كۆيۈپ يۈرگىلى ئۇزۇن بولغانىدى. ئېرى ئۇنى ئورۇنسىز كۈنلەپ، كۈن ئاتلىماي دېگۈدەك ئوتۇن بىلەن ئۇراتتى. شۇڭا ياتلىق بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇنىڭ ئېرىدىن كۆڭلى قالغانىدى. شۇ ئاخشىمى ئۇلار سۆھبەت ئارىلىقىدا مەخپىي ئۇچراشتى. دىلسۆز چۈمبەردىسىنى ئېچىۋىدى، ئۇنىڭ گۈزەل رۇخسارىغا مەپتۇن بولۇپ، مەشرەپنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئوت كەتتى. دىلسۆز يۇم - يۇم يىغلاپ تۇرۇپ مەشرەپكە ئۆز ئىشقىنى ئىزھار قىلدى. يىگىتلىك قۇرامىغا يېتىپ، ئايال زاتىنىڭ قولىنى تۇتۇپ باقمىغان مەشرەپنىڭ پۇت - قولىدا جان قالمىدى. ئوتۇنچى دىلسۆزنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەن بولۇپ، قايتا نىكاھ ئوقۇتۇشقا تەرەددۇتلىنىۋاتاتتى. دىلسۆز بولسا ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىدە يامانلاقتا ئىدى.

مەشرەپ ئۆز ھېسسىياتىنىڭ تىزگىنىنى قولدىن چىقىرىپلا قويدى ۋە ئەتىسى كەچتە دىلسۆز بىلەن نەمەنگان شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى بىر كۆل بويىدا ئۇچرىشىشقا ۋەدە بەردى.

ئۇ ئەتىسى كەچ كىرگۈچە ئۆزىنى پاك تۇتۇش ئىستىكى بىلەن گۇناھ ئۆتكۈزۈشنى خالاش ھەۋىسى ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىششتا ھالسىز تېپچەكلىدى. ئارىدا ۋەدە بولغانىكەن، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلماق لازىم ئىدى. مەشرەپ شۇلارنى ئويلاپ تەۋەككۈل دەرياسىغا كېمە سالغىنىچە كۆل بويىغا يېتىپ كەلدى. دىلسۆز بالدۇرلا كېلىپ، ئۇنى ساقلاپ تۇرغانىدى. ئۇلار ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقان ھالدا بىر ـ بىرىگە كىرىشىپ كەتتى. ئەتراپتىكى ھەممىلا نەرسە ئۇنتۇلدى...

توساتتىن قاراڭغۇلۇقتا تىمىسقىلاپ يۈرگەن بىر توپ ئادەمنىڭ شەپىسى ئاڭلىنىپ قالدى. دىلسۆز دەرھال مەشرەپنىڭ قوينىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كۆلگە ئۆزىنى ئاتتى. مەشرەپمۇ ئۇنى قۇتقۇزۇپ چىقىش ئۈچۈن كۆلگە سەكرىدى. مەشرەپ دىلسۆزنى تاپالماي، سۇ يۈزىگە كۆتۈرۈلگەندە دىلسۆزنىڭ جەسىتى سۇ يۈزىگە لەيلەپ چىقىپ قالغانىدى. مەشرەپنىڭ ئىچىدىن ئاچچىق بىر ئەلەم پارتلاپ چىقتى. ئۇ كۆل بويىغا يامىشىپ چىقىپ پايلاقچىلارنى تاپ بېسىپ قوغلىدى. بىراق ئۇلار تۇتۇق بەرمەي قېچىپ كەتتى.

پايلاقچىلار كوسا مەدداھ، غازى مايماق قەلەندەر، نازىم تەنتەك باشچىلىقىدىكى ئونغا يېقىن ئادەم بولۇپ، ئۇلار موللا بازارئاخۇننىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەشرەپنى نەق ئىش ئۈستىدىلا تۇتۇۋېلىپ ئەل ئارىسىدا بىراقلا شەرمەندە قىلماقچى ئىدى. نەتىجىدە ئۇلار دىلسۆزنىڭ بېشىغا چىقتى. مەشرەپنى ئېغىر خەۋپ كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇ دىلسۆزنىڭ جەسىتى بىلەن كۆل بويىدىلا خوشلىشىپ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە كۆز يەتكۈسىز باياۋانغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتى...

ئۇ يول بويى ئۆز ھەسرىتىنى ناخشا بىلەن چىقىرىپ ماڭدى.

نەمەنگان شەھىرىدىن كەتسەم، مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟
غېرىبلىق شەھرىدە يۈرسەم مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟
مۇھەببەت شەربىتىن ئىچتىم، قازاندەك قاينىبان تاشتىم،
بۇ پانىي دۇنيادىن كەچتىم، مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟
چۈشۈپتۇر باشىمە سەۋدا، رەمۇزى ئىشقتىن غەۋغا،
ئۆزگە ئەيلىدى شەيدا، مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟
تۇرارغا تاقىتىم يوقتۇر، بارارغا ھالىتىم يوقتۇر،
يۈرەكتە ئىشق ئوتى چوغدۇر، مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟
بۇ مىسكىن زارى مەشرەپنىڭ، كىشى ھالىنى بىلمەيدۇ،
بۇ يەردىن باش ئېلىپ كەتسەم، مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟

نەمەنگاندا پىتنە ـ ئېغۋالار ئۆي ـ ئۆيلەرگە، كوچا ـ كويلارغا يامراشقا باشلىدى. موللا ۋەلى بىلەن سەلىمخاننىڭ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي مەشرەپنى ئىزلەپ بارمىغان يېرى قالمىدى. مەشرەپنىڭ تېخى ئەمدىلا ئون ياشقا كىرگەن سىڭلىسىمۇ ئۇنى ئىزلەپ تەرەپ ـ تەرەپكە چاپتى. بىراق مەشرەپ ئىز ـ دېرەكسىز يوقالغانىدى. دىلسۆزنىڭ ئوتتۇنچى ئېرى قولىغا پالتىنى ئېلىۋېلىپ، «مەشرەپنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!» دەپ چىقىپ كەتكىنىچە قايتىپ كەلمىگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن مەشرەپنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قاتتىق ساراسىمىگە چۈشۈپ قالغانىدى....

بىر كۈنى، پىرمەت ستارى ئۆلارنىڭ ئىشكىنى قاقتى. موللا ۋەلى ئۇنى ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۆيگە باشلىدى.

- ھېلىقى ئوتۇنچىمۇ مەشرەپنى تاپالماي قايتىپ كەپتۇ.- دېدى پىرمەت ئۆيگە كىرىپلا.- مەن ھازىر ئۇستاز مەشرەپنى ئىزلەپ يولغا چىقماقچىمەن. ئۇنى تاپمىغىچە نەمەنگانغا قايتمايمەن!

ئاتا - ئانىلار پىرمەت ستارنى ئۇزۇندىن - ئۇزۇن يىغلاپ تۇرۇپ دۇئا قىلىپ، سەپىرىگە ئاق يول تىلەپ، مەشرەپنىڭ تەمبۇر ۋە ساتارنى بېرىپ، بىر ياغلىق ناننى يوللۇق تۇتۇپ ئۇزۇتۇپ قويۇشتى.

سەلىمخان خېلى كۈنلەرگىچە ئەنجانىدىكى كۆل بويىدىن كەلمەي يىغلاپ يۈردى.

5

پىرمەت ستارى مەشرەپنى بىر ئايدىن ئارتۇق ئىزدەپ يۈرۈپ، ئاخىر بۇخارادىكى داگلىق ئۆلىما مەۋلانە شېرىپ ھۇزۇرىدىن تېپىۋالدى. مەۋلانە مەشرەپكە ئىمام غەززالى ۋە ئىبنى ئەرەبىينىڭ تەلىماتلىرىدىن ساۋاق بېرىۋاتاتتى. پىرمەت ستارى كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا مەشرەپ بىلەن مەۋلانە ئوتتۇرىسىدا شىددەتلىك مۇنازىرە باشلىنىپ كەتتى.

- تەرىقەت يولىنى تۇتقان ئادەم شەھۋەتنى چەكلەش لازىمدۇر.- دەيتتى مەۋلانە.

- ھەزرىتى جالالىدىن رۇمىنىڭ ھېكمەتلىرىدە، ئىنسانىي مۇھەببەت ئىلاھىي ئىشققا كۆۋرۈك دېيىلگەن. ئىككى ئىنسان ئوتتۇرىسىدىكى بىرلىك ئەمەلگە ئاشمايدىكەن، تەڭرى بىلەن بىرلەشمەك ۋە ھەقىقەتكە يەتمەكمۇ مۇمكىن ئەمەستۇر. تەڭرىگە يېتىش ئۈچۈن ئىنسان تەڭرى ئۆزىگە ئىنئام قىلىپ بەرگەن ئەسلى ئىنسانلىق تەبىئەتكە قايتمىقى شەرت. بىراق ئىنسان پەقەت ئۆزىگە ئوخشاش ئىنسانغا مۇھەببەت باغلاش بىلەنلا ئىنسانلىق تەبىئىتىنى تاپالايدۇ.

- ھاۋايى - ھەۋەس شەيتاننىڭ ئىشى!

- بىراق، شەيتانمۇ تەڭرىنىڭ ياراتمىشى. ھەزرىتى مەنسۇر ھەللاجى تەڭرىنى «تەڭرىنىڭ خاھىشى» ۋە «تەڭرىنىڭ بۇيرۇقى» دەپ ئىككى قۇتۇپقا بۆلگەن. شەيتان خاھىشقا تىمسالدۇر، پەرىشتە بۇيرۇققا تىمسالدۇر. ئىنسان تەڭرىنىڭ خاھىشى بىلەن بۇيرۇقىنىڭ يۇغۇرۇلمىسى. شۇڭا ئۇ تەڭرىگە يېتىش ئۈچۈن تەڭرىنىڭ بۇيرۇقىنىلا ئىجرا قىلىپ قالماي، بەلكى تەڭرىنىڭ خاھىشىنىمۇ چۈشىنىشى كېرەك.

بۇنداق مۇنازىرىلەردە مەۋلانە ئارىلاپ - ئارىلاپ تېرىكىپمۇ قالاتتى، ئارقىدىنلا ئۆز ھاياجىنىنى ئۇستىلىق بىلەن پەسكويغا چۈشۈرۈۋالاتتى - دە، ۋەزمىن تەلەپپۇزدا گەپ باشلايتتى:

- ئىنسان تەڭرىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈنلا تۇرەلگەن.

- يوقسۇ، تەقسىر. ئىنسان تەڭرىنى خاھىش ۋە بۇيرۇقلىرى بىلەن قوشۇپ تولۇق ھېس قىلىش ئۈچۈن تۆرەلگەن. گەرچە تەڭرىنى تولۇق چۈشىنىش تا قىيامەت قايىم بولغىچە مۇمكىن بولمىسىمۇ، بىراق ئىنسان ئۇنى يېتەرلىك چۈشىنىشكە تىرىشمىقى شەرت. شۇڭا ئۇ ئاشكارىلانغان ئىلىملارغا جەملەنگەن بۇيرۇقلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالسا بولمايدۇ. ئەڭ مۇھىمى ئۇ تېخى ئاشكارىلانمىغان ئىلىملەرگە ئۆزىنى بېغىشلىشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن ئىنسان ئۆزىنى تەڭرىگە تولۇق بېغىشلىيالىغان بولىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دىمۇ ئاللا: «ماڭا تولۇق يۈزلىنىڭلار!» دېگەن.

مەۋلانە ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ يېڭىلگىنىگە تەن بەرمەي چىچاڭشىپ كەتتى ۋە مەشرەپنى ئوچۇقتىن ئوچۇق ھاقارەتلەشكە باشلىدى.

- سەن بىر مەزلۇمنىڭ بېشىغا چىققان قاتىل!

- مەزلۇم تەڭرىدىن كەلگەن، يەنە تەڭرىگە قايتتى. تەڭرىنىڭ بۇيرۇقىسىز قىل تەۋرىمەس. ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە پايلاقچىلار سەۋەبچى!

مەشرەپ پىرمەتنى ئەگەشتۈرۈپ مەۋلانەنىڭ ھۇزۇرىدىن پېشىنى قېقىپ چىقىپ كەتتى.

بۇ كۈنلەردە مەشرەپنىڭ بۇخاراغا داڭقى پۇر كەتكەنىدى. ئۇنىڭ مەۋلانە ھۇزۇرىدىن قايتىپ چىققىنىنى ئاڭلاپ، بىر توپ جامائەت ئەتراپىغا ئولاشتى. كوچىدا ئادەملەر سەل بولۇپ ئاقتى. مەشرەپ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خىيالى دۇنيادا كېتىۋاتقاندەك بىخىرامان كېتىۋاتاتتى.تۇرۇپ - تۇرۇپ ناخشا توۋلاپ، زالىملارنى شەپقەتسىز تۈردە قامچىلايتتى. ناتىۋان خەلق ئەھۋالىدىن دىلى قايغۇغا چۆمگەن مەشرەپ زامانىنىڭ تەڭسىزلىكىدىن قاقشاپ، مۇڭلۇق ناخشىلارنى يول بويى توۋلاپ ماڭاتتى.

ئېتەگىمنىڭ يەلپۈشىدىن يۈز خىزىر پەيدا بولۇر،
بۇ دىلىمنى كولىماڭ، ئاتەشگادا پەيدا بولۇر.
ھەر تەرەپتىن نەئرەئي: «ۋاھ، ھەسرەتا» پەيدا بولۇر،
زۇھد ئېلىغا «ھاي-ھۇۋ» ئاچچىق نىدا پەيدا بولۇر،
ئەھلى تەقۋالار ئارا ۋاۋەيلاتا پەيدا بولۇر.
خوجا - سەييىد، بەگ-خان، سەردارىلەر بەدگار ئېسە،
زۇلم تىغىن تىز ئېتەردە ھەر بىرى نامدار ئېسە،
كاسەلەس كاززاب شەيخلەر بۇ ۋەتەندە بار ئېسە،
مەزلۇم ئەللەر ئېڭىرشىپكىم پارچە نانغا زار ئېسە،
كۇپىر ئېلىغا مەشرەبدەك رەھنەما پەيدا بولۇر.

مەشرەپنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىدىن بۇخارا ھۆكۈمرانلىرى ساراسىمىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇلار ئەتراپىغا مەۋلانە شېرىپ باشچىلىقىدىكى بىر توپ يالاقچى سوپى - شەيخلەرنى يىغىپ، مەشرەپنى بۇخارادىن ھەيدىۋېتىشكە قۇتراتتى. مەشرەپكە ئۆچمەنلىك قىلىپ يۈرگەن بىر توپ سوپىلار مەشرەپكە كوچىدىلا چالما - كېسەك ياغدۇرۇپ، مالامەت تاشلىرىنى ئېتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكىگە ئىخلاس قىلىپ ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان خالايىقنىڭ قولىدا بولسا تۆمۈرنىڭ سۇنىقىمۇ يوق ئىدى. ئېغىر زۇلۇم دەستىدىن ئۇلارنىڭ يۈرىكى مۇجۇلۇپ، قارشىلىق كۆرسىتىش ئىقتىدارىنىمۇ يوقىتىپ قويۇشقانىدى. ئۇلار كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان ئىشلارغا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ رايىشلارچە تىكىلىپلا قاراپ قالدى، خالاس.

- بىر غىلاپقا ئىككى شەمشەر سىغماس!- دېدى مەشرەپ پىرمەتكە،- بۇ كاززاپلارنىڭ ۋەتىنى ئەمدى بىزگە ھارام. قەشقەردىكى ئاپاق خوجا ھەزرەتلىرىنى ئاجايىپ ھەققەتپەرۋەر ئۆلىما دەپ ئاڭلىدىم. پىر - ئۇستازسىز يۈرمەك تەرىقەتكە خىلاپ. قەشقەرگە بېرىپ ئاشۇ ئۇستازىنىڭ ئېتەكلىرىنى سۆيەيلى!

تۈگمەس سەرگەردانلىقنى ئۆزىگە كەسىپ قىلغان جاھانكەزدى مەشرەپ پىرمەت سىتارىنىڭ ھەمراھلىقىدا، سۇسىز دەشت ـ چۆللەرنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق دەردىدە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلىپ دېگۈدەك بۇخارادىن ئاخىر ئوشقا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە مەشرەپ ئۆز ئادىتى بويىچە ئاسىق ئىبنى بەرخىيانىڭ قەبرىگاھىدا نەچچە كېچە تۈنەپ، مەرھۇمنىڭ خىيالى سىماسى بىلەن دىن ۋە دۇنيا ھەققىدىكى نازۇك مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆھبەتلىشىپ چىقتى. تىرىكلەردە ئىمان ۋە ئەقىل بولمىغان بىر زامانغا خاتا تۆرىلىپ قالغان مەشرەپ پۈتۈن ئۈمىدىنى ۋە تەرىقەتتىكى چىقىش يوللىرىنى ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر ئۆلىمالارنىڭ روھىغا باغلىۋەتكەنىدى. مەشرەپنىڭ تەسەۋۋۇرىدا ئۇلار ئۆزىنىڭ ئەسلى ھالىتىدىن كۆپتۈرۈلۈپ، بىر خىل غايىۋى مۇكەممەللىككە ئايلىنىپ قالاتتى. مەشرەپ ئاتاقتا تارىختا ئۆتكەنلەرنىڭ نامىنى سۈيئىستېمال قىلغان خىيالى ئوبرازلار بىلەن مۇڭداشقاندەك قىلسىمۇ، ماھىيەتتە كېچە ـ كېچىلەپ ئۆزى بىلەن مۇڭدىشىپ چىقاتتى. تەپەككۇرسىز قالغان بىر لەھزىمۇ ئۇنىڭغا ھارام ئىدى.

مەشرەپ ئاسمانغا ھەرە چىشىدەك قادىلىپ تۇرغان قاتمۇ-قات تاغلاردىن مىڭ بىر مۇشەققەتتە ھالقىپ ئۆتۈپ ئاخىر ئاتۇشتىكى قىران دەرياسى بويىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ دەريا سۈيىنى ئوچۇمغا ئېلىپ قېنىپ ئىچتى. ئېشەكنىمۇ سۇغاردى. پىرمەت سىتارىمۇ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنىدى. ئۇلار دەريا بويىدىكى چىملىقتا خېلى ئۇزاق ئۇخلىۋالدى. ئاندىن بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مازىرىنى تاۋاپ قىلغىلى يۈرۈپ كەتتى.

ـ ئەي، ئۇلۇغ خاقان!ـ دەپ خىتاب قىلدى مەشرەپ سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان مازىرىغا كېلىپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ،ـ سەن ئادالەت قىلىچىنى ئوينىتىپ قۇمدەك چېچىلىپ كەتكەن خەلقىڭنى بىر قىلىچ ئاستىغا ئۇيۇشتۇرغانىدىڭ. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى تەڭرىنىڭ نۇرى بىلەن يورۇتقانىدىڭ. دىنىي بايراق ئاستىدا ئىنسانلار ئارىسىدىكى تەڭرى كۈتكەن ھەقىقىي بىرلىكنى، ئىناقلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرغانىدىڭ. ھالا بۇ كۈنلەردە ئەۋلادلىرىڭ ھەقىقەت يولىدىن تېيىپ، بىرلىكتىن ۋاز كېچىپ، غاپىللىقتا چۆكۈپ، تەڭرىنىڭ بۇيرۇق ۋە خاھىشلىرىغا ئاسىيلىق قىلىشقا باشلىدى!... ـ ئۇنىڭ مەڭزىگە ئىختىيارسىز ئىككى تامچە ياش دومىلاپ چۈشتى.

ئۇلار ئەتىسى ئەتىگەندە يولغا چىقىپ، پېشىن ۋاقتى بىلەن قەشقەر شەھىرىگە يېقىنلاپ كەلدى. بۇ شەھەر ئۇزاق ئەسىرلىك ئىلىم ۋە مەدەنىيەتنىڭ بۆشۈكى بولۇش سۈپىتى بىلەن مەشرەپكە يەر يۈزىگە سىغمايۋاتقان ھېكمەت جەۋھەرلىرى يىغىلىپ قالغان بۈيۈك بىر قارارگاھتەك تۇيۇلاتتى. ئۇ مۈرىسىدىكى تەمبۇرنى ئېلىپ يەرگە قويدى ـ دە، پىچىرلاپ دۇئا ئوقۇشقا باشلىدى. پىرمەتمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. جاھانغا سىغمىغان ئىخلاسمەن مەشرەپ تەڭرى ئۆز ئالقىنى بىلەن سىلىغان بۇ ئەزىزانە شەھەردە ئۆز ئىخلاسىغا چىقىش يولى تاپماقچى ئىدى.

ئاتىسى موللا ۋەلى ئۇنىڭغا دائىم: «پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىستان ۋە قەشقەر ۋىلايىتىدە ئاپاق خوجىدەك تەۋەررۈك، ئاتەشنەپەس ئەۋلىيا يوق. پۇرسەت بولسىلا ئۇلۇغ زاتنىڭ بوسۇغىسىغا باش قويۇپ، خىزمىتىنى قىل، ئوغلۇم!» دەپ جېكىلەپ تۇراتتى. مانا ئۇ ئەمدى ئاشۇ ئۇلۇغ دەرگاھ بوسۇغىسىدا تۇرماقتا. نېسىپ بولسا مانا بۈگۈن پەرىشتىدەك ئاپاق خوجا ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپ، تەۋەررۈك پەشلىرىنى يۈزىگە سۈرتىدۇ. ئۇ تۈمەن دەرياسىغا چۈمۈلۈپ تاھارەت ئالدى؛ ئاندىن دۇئا ـ تەكبىر بىلەن روھىنى

پاكلاپ، «بىسمىللا» دەپ ئۇلۇك پۇتىنى چامداپ ياۋاغ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇ يول بويى ناخشا توۋلىدى.

ئانقەدەر نۇرغا تولۇپمەن ئاسمانغا سىغمىدىم،
تاقى ئەرشى كۇرسىيۇ لەۋھى جاھانغا سىغمىدىم.
كىمگە سايەم چۈشسە ئول نۇرى يېقىن بولدى شۇ دەم،
دەپتىرى روھىي قۇددۇستۇرمەن، زابانغا سىغمىدىم.
سايەئى ئادەمگە كەلدىم، نۇرى مەئنى ئىزلىدىم،
جەننەتۇل پىردەۋسىدەك ئالىي ماكانغا سىغمىدىم.
بار ئىدىم نوھ ۋاقتىدا، غەرق ئەتمىدى توپانى ھەم،
ھەمراھى مۇسا بولۇپ تۇرى سىنانغا سىغمىدىم.
ئەللىك يىل ئەيسا بىلەن يۈردۈم ئۆلۈكنى تىرگۈزۈپ،
بائىسى بىر نۇقتىدىن: مەشرەپ زامانغا سىغمىدىم.

مەشرەپ قەشقەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ بولۇپ، ئاپاق خوجىنىڭ دەرگاھىغا قاراپ يول ئالدى. دەرۋازا ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە دەرۋازا يېنىدىكى ئۆيدە ئولتۇرغان، كونا سەللە ئورىۋالغان، مەللە چاپانلىق ئوتتۇرا ياشتىكى بىر ئادەم تەسۋى ساناشنى توختىتىپ دەرۋىشلەردەك ئاجايىپ خۇشخۇي يىگىتلەرنى ئىچكىرىگە باشلىدى.

خوجا ئاپاق جايلاشقان خانىقانىڭ ھويلىسى چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىگە مۇساپىرخانا، ئوتۇنخانا، ئاشخانا، ئاتخانىلار سېلىنغانىدى. تۆر تەرەپتە چوڭ زىكرىخانا، سالامخانا بار ئىدى. خانىقانىڭ كەينىدىكى چوڭ ھويلىدا قەشقەرىيىنىڭ دىنىي داھىيسى ئاپاق خوجىنىڭ خوتۇنلىرى، كېنىزەك ۋە دېدەكلىرى تۇراتتى. موللا قاسىم يىگىتلەرنى پەلەمپەيدە قالدۇرۇپ، نەقشلىك ئىشىكنى ئاستا ئاچتى - دە، سالامخانىغا كىرىپ كەتتى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا كۆزلىرى ئىلھام نۇرى بىلەن چاقناپ تۇرغان مەشرەپ سالامخانىغا كىرىپئاپاق غوجا ھەزرەتلىرىنىڭ مۇبارەك پەشلىرىنى سۆيۈپ، ئايىغىغا يىقىلدى. ئاپاق خوجا ئايىغىغا يىقىلغان يىگىتلەرنىڭ ئەقىدە - ئىخلاسلىرىدىن سۆيۈنۈپ مەمنۇنۋار كۈلۈمسىرىدى ۋە ئۇلارنى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقا بۇيرۇدى؛ ئاندىن ئۇنىڭ قولىنى مەشرەپنىڭ مۈرىسىگە قويۇپ ئۇنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك قادالدى.

- دەرگاھىمىز ئۆزىگە سەجدە قىلغان كۆزلەردىن غەپلەت پەردىسىنى كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا ھەقىقەتنى ساختىلىقتىن ئايرىۋالالايدىغان خاسىيەتنى ئاتا قىلغاي. ئاللادىن باشقا ھەممە نەرسە يالغان. سەنمۇ، مەنمۇ، دۇنيادىكى ھەممىلا نەرسە تەڭرىنىڭ شولىسى... ئۆمۈچۈك ئاغزىدىن يىپەك چىقارغاندەك تەڭرىمۇ يوقتىن ساخاۋەت كۆرسىنى، زېمىنۇ - ئاسماننى ياراتقان...

ئاپاق خوجا دەبدەبە قىلىپ سۆزلەپ، ھاياجانلىنىپ تۇرغان مەشرەپنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك قادالغان پېتى ئۇنىڭدىكى ئىچكى ئۆزگىرىشلەرگە پۈتۈن دىققىتىنى يىغقانىدى. مەشرەپ پۈتۈن بەدىنى مومدەك يۇمشاپ، قاپاقلىرى تارتىۋاتقانلىقىنى سەزدى. بىردەمدىن كېيىن كۆزىگە ئاغزىدىن يىپەك چىقىرىۋاتقان

ئۆمۈچۈكلەر كۆرۈنگەندەك بولدى - دە، ئەتراپى قاراڭغۇلىشىپ ئىزىغىلا يىقىلدى.
سالامخانىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى سۈر باستى...

خانىقا خۇدىنى يوقاتقان ھالدا جەرە - ساماغا چۈشكەن مەللە چاپانلىق مۇرت - مۇخلىسلارنىڭ «ھۇم - ھۇم»لىرى بىلەن ئەتىدىن - كەچكىچە گۈرۈلدەپ تىنمايتتى. ئەتراپىدىكى مۇھىتقا شائىرانە تۈس بېرىپ، ئۆزىنى جەننەتكە كىرگەندەك ھېس قىلغان مەشرەپ پىرمەت سىتارى بىلەن بىرلىكتە تاپشۇرۇلغان ئىشلارنى جان - دىلى بىلەن ئورۇندايتتى. ئوتۇن ياراتتى، ئوچاقنىڭ كۈلىنى ئالاتتى، داشقازان ئاستىغا ئوت قالايتتى. ئاپاق خوجا بىرەر ئىش بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەتكەندە، قولىغا ساتارنى ئېلىپ بەزمە قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا ياش كېنىزەكلەر باشلىرىدىكى چۈمبىلىنى قىيا ئېچىپ، مەشرەپنىڭ يېقىملىق ئاۋازىغا ھەۋەس بىلەن قۇلاق سېلىشاتتى.

ئاپاق خوجىنىڭ چوڭ خانىمىنىڭ خىزمىتىنى قىلىۋاتقان بىر كېنىزەك مەشرەپكە ئىچ - پەش تارتىپ قالغانىدى. ئۇ ھەر كۈنى ناماز ۋاقتىدا ئاپاق خوجىغا تاھارەت سۈيى ئېلىپ چىقاتتى. مەشرەپ چىرايلىق نەقىشلەنگەن چۆگۈن تۇتۇپ تۇرغان، قىزىل ياغلىقنى قىيا ئارتىۋالغان بۇ گۈزەل كېنىزەكنى كۆرگەندە بىرقىسملا بوپ قالاتتيۇ، ئۈنچىقماي يەرگە قاراپ تۇرۇۋالاتتى. ئۇ پىر مۇرشىدىنىڭ خىزمىتىدىكى چاكارلارغا قاراشنى كۇپرانى نېمەت دەپ بىلەتتى. لېكىن كاساپەت كېنىزەك ئوت ئىدى، ئوت! ئۇ قەددى - قامىتى كېلىشكەن، كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان چىرايلىق يىگىتنى كۆرگەندە باشقىچە ئېچىلىپ كېتەتتى.

بىر كۈنى كەچتە مەشرەپ ئوتۇنخانا ئالدىدا ئوتۇن يېرىۋاتقاندا كېنىزەك تۆت تەرەپكە ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ قويۇپ مەشرەپكە يېقىنلاشتى.

ھارماي ئىشلەيدىكەنسىز، دېدى ئۇ جان ئالغۇر كۆزلىرىنى مەشرەپكە ئويىنىتىپ.

پىرنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ساۋاپ تاپاي دەيمەن. ھارماس بىر ئاللا. ھارسامۇ چىدايمەن - دە!- مەشرەپ ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى.

مەشرەپنىڭ كۈلۈمسىرەشلىرىنى كۆرۈپ كېنىزەككە تېخىمۇ جان كىردى.

دائىم ساۋاپ قوغلىشىپلا يۈرىدىكەنسىز. ھاياتىڭىزدا گۇناھمۇ قىلغانمۇ سىز؟

قىلغان... مەشرەپنىڭ كۆز ئالدىغا سۇ يۈزىدە لەيلەپ قالغان دىلسۆز كەلدى - دە، ئىختىيارسىز ئەندىكىپ كەتتى. ئالدىدا تۇرغان بۇ قىزنىڭ چىرايى دىلسۆزگە قەۋەت ئوخشايتتى. مەشرەپنىڭ قەلبى ئازاب ئارىلاشقان بىر خىل مۇھەببەت ھېسسىياتىنىڭ تۈرتكىسىدە داۋالغۇشقا باشلىدى. ئۇ پۈتۈن ھېسسىياتىنى كۆزىگە يىغىپ قىزنىڭ كۆزلىرىگە بىر پەس سىنچىلاپ قارىدى. قىز بەرداشلىق بېرەلمەي بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى. بۇ قىزنىڭ ئىسمى گۈلرۇز ئىدى. مەشرەپ شۇنىڭدىن كېيىن كېچىلىرى ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالدى.

موللا قاسىم كېنىزەكلەرنىڭ مەشرەپكە قىزىقىپ قالغانلىقىدىن تەشۋىشكە چۈشۈپ ئاپاق خوجىغا پۇراتتى. بۇ گەپلەر ئاپاق خوجىنىڭ قەلبىگە رەشك ئوتىنى تۇتاشتۇرۇپ قويدى ۋە مەشرەپنى ئەتىدىن باشلاپ يازلىق قارارگاھتىكى گۈلباغدا ئىشلەشكە بۇيرۇدى.

شۇنىڭدىن كېيىن پىرمەت بىلەن مەشرەپ ئىككىسى گۈلباغقا بېرىپ ئىشلەشكە باشلىدى. بۇ باغ جەننەتتەك گۈزەل ئىدى. باغنى ئاپاق خوجىنىڭ سادىق مۇرتلىرىدىن بولغان شائىر مۇھەممەت ئىمىن خوجامقۇلى خىرقىتى باشقۇراتتى. ئۇ شۇ كۈنلەردە ئۆزىنىڭ قايماقتەك تاتلىق تىل بىلەن يېزىلغان غەزەللىرى ئارقىلىق پۈتۈن قەشقەرگە پۇر كەتكەن شائىر ئىدى.

خىرقىتى گۈلباغنىلا باشقۇرۇپلا قالماي، يەنە ئاپاق خوجىنىڭ ئايغاقچىلىرى ۋە ماراقچىلىرىنىمۇ باشقۇراتتى. بىلال جامال، ساتىم قاراقچى، غەۋسوپى، لەزىز كاززاپ، ۋاھىد قەللاب، پىرمەت ئەنەغار، ئەسقەر سوتا، ئىبراھىم ئاقپەدەر، ئىلياس تىرتىق، قاسىم بىجىرىم، جالال ئۆپكە قاتارلىق بىر توپ ئايغاقچى ۋە ماراقچىلار ئۇنىڭ خىزمىتىگە ھەر زامان تەقبولۇپ تۇراتتى. بۇ ئايغاقچىلار ئاجىز مۆمىنلەر ئۈستىدىن خوجا ئاپاققا يالغان ـ ياۋىداق گەپلەرنى يەتكۈزۈپ، ئۇلارنى ئورۇنسىز ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە، ۋەھشىي قىيناقلارغا دۇچار قىلاتتى. نۇرغۇن كىشىلەر ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىك قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، قەشقەرنى تاشلاپ تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىپ كېتىشكەنىدى. قاچمىغانلىرى بولسا بىھۇدە تۆھمەتلەرگە ئۇچراپ ئەل ئارىسىدا سازايى قىلىناتتى. ئۇلارنىڭ بىگۇناھ باشلىرى ئۇيات ۋە نومۇستىن بىھۇدە ئېگىلەتتى. ھەتتا نۇرغۇن ئەرلەر ئورۇنسىز تۆھمەتلەر تۈپەيلى ئاختا قىلىۋېتىلگەنىدى. ھەممىنىڭ ئاغزىدا ئايغاقچىلار ھەققىدىكى شىكايەتلەر ياڭرايتتى.

مەشرەپ بىلەن پىرمەت بۇ باغقا كەلگەندىن كېيىن، ئالتۇن قەپەسكە سولانغان قۇشتەك تىپىرلاپلا قالدى. باغ جەننەتتەك گۈزەل بولغىنى بىلەن ئۇنىڭ ئىچىدە تەھدىت ۋە زوراۋانلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. باغ ئىچىدە قۇشلار كۆڭۈللۈك بەزمە قۇرۇشۇپ، تىنماي سايرىشاتتى. بىراق تەبىئەتنىڭ بۇ شادىيانە بەزمىلىرىدىن ھۇزۇرلانغۇدەك كۆڭۈلنى ئىزدەپ تاپماق تەس ئىدى. مەشرەپ ھەر كۈنى دېگۈدەك باغ ئىچىدە جاپالىق ئىشلەيتتى. گۈلروزنىڭ يېقىملىق چىرايى، ئوتلۇق كۆزلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى.

كېيىنكى كۈنلەردە مەشرەپ ئاخشاملىرى باغدىن غىپپىدە يوقاپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ گۈلروز بىلەن سالامخانىنىڭ كەينىدىكى دەرەخزارلىقتا «ئىلاھىي ئىشققا يەتكۈزىدىغان كۆۋرۈك» ياساش بىلەن بەنت بولاتتى. ئۇلار ئۇچرىشىدىغانغا ھەممىيلەن نامازغا تۇرۇپ كەتكەن ۋاقىتلارنى تاللايتتى. ھەتتا دەرۋازىۋەنلەرمۇ دەرۋازىنى تاشلاپ نامازغا كىرىپ كېتىدىغان بۇنداق پەيتلەردە ئۇلارغا خانىقانىڭ ئەتراپى ئۇگچە قالاتتى. ياش كېنىزەكنىڭ لەۋلىرىدىن مۇھەببەت شارابىنى تېتىپ قالغان مەشرەپ ناماز ـ نىيازنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. ئۇ جەننەتتىكى ھەۋزى كەۋسەر شارابىدىنمۇ ۋاز كەچكەنىدى. ئۇ ئۆزىنى كامىل مۇسۇلمان دەپ ھېسابلىسىمۇ، ۋۇجۇدىنىڭ زور بىر قىسمىنىڭ ھامان ئۆز ئەقىدىسىگە بوي بەرمەيۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى.

بۇ كۈنلەردە مەشرەپنىڭ خوجا ئاپاقتىن ئىخلاسى قايتىپ قالغانىدى. نەگىلا بارساڭ قازاننىڭ قۇلىقى تۆت. قەشقەردىمۇ يەنە تەڭسىزلىك، زۇلۇم ـ ستەم ھۆكۈم سۈرمەكتە.

مەشرەپ گۈلباغقا كەلگەندىن كېيىن شائىرلىقى بېشىغا بالا بولدى. مەشرەپكە ھەسەت قىلىۋاتقان خىرقىتى ئۇنىڭدىن قۇسۇر ئىزلەپ ئىزىغا دائىم ئادەم سېلىپ قوياتتى. مەشرەپ بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنى ئازغاشتۇرۇۋېتەتتى. خىرقىتى ئۇنى يالغان ـ ياۋىداق گەپلەر بىلەن ئاپاق خوجىغا چېقىشتۇرۇپلا يۈرەتتى. مەشرەپ بىلەن پىرمەت ئىككىسى شۇ سەۋەبتىن دائىم جازاغا ئۇچراپ تۇراتتى.

مەشرەپ ئاچچىقىنى نەزمە بىلەن چىقىراتتى. ئۇ ئەمدىلىكتە ئايغاقچىلارنى، سۇخەنچىلەرنى ھەجۋىي قىلىدىغان شېئىرلارنى يېزىپ، پات ـ پات جامائەتكە ئوقۇپ بېرىشكە ئادەتلىنىپ قالدى. پىرمەت ستارى ئاتەشنەپەس ئۇستازى ئوقۇغان نەزمىلەرنى خاتىرىلەپ، «دەپتەرى ئەشئارى كالان» دەپ بىر دىۋان تۈزدى. مەشرەپنىڭ ھەجۋىي مىسرالىرى ئەل ئارىسىغا تېزلا تاراپ كەتتى. بۇنى ئاڭلاپ خىرقىتى ۋە ئۇنىڭ ئايغاقچىلىرى دەرغەزەپ بولۇشتى. بىر قېتىم مەشرەپ بىلەن پىرمەت ئاپاق خوجىنىڭ

ئىشى ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپ كەتكەندە، خىرقىتى ئۇلارنىڭ يېتىپ قوپىدىغان ئۆيىنى ئاختۇرۇپ، دىۋاننى تېپىۋالدى ـ دە، ئاپاق خوجىغا يەتكۈزۈپ بەردى.

ئۇلار سەپەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنكى بىر جۈمە كۈنى ئاپاق خوجا قەشقەردىكى مۇرىت ـ مۇخلىسلىرىنى خانىقاغا يىغىپ ۋەز ـ نەسىھەت قىلدى ۋە ئاخىرىدا مەشرەپنى ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقىرىپ سوراق قىلدى.

ـ ئەي بەتقىلىق، ئەشئارى تەۋرۇكنى بۇلغاپ بىمەنە، ناشايان سۆزلەرنى قىلىپ يۈرۈپسەنغۇ؟ پېقىر ۋە سادىق مۇخلىسلىرىم ھەققىدە ئاغزىڭغا كەلگەننى بىلجىرلاشتا خۇدادىن قورقمىدىڭمۇ، بەندىدىن ئۇيالمىدىڭمۇ؟ يا سەردارى ئىشراقىيئون، ئەھلى ھىرقە پېشۋاسى خىرقىتى، بۇ بەتقىلىقنىڭ ئىلكىگىزدە بولمىش «دەپتەرى ئەشئارى كالان»دىن بىر نەزمە ئوقۇغايسىز. بۇ يەردە ھازىر بولغۇچىلار ئۇنىڭ نەزمىلىرىنى ئاڭلاپ، كۇپۇرلۇق بابىدا قايسى دەرىجىگە يەتكىنىنى بىلىپ قالغاي ۋە ئۇنىڭغا مالامەت تاشلىرىنى ياغدۇرغاي!

ئاپاق خوجىنىڭ ئىشارىتى بىلەن خىرقىتى مەشرەپنىڭ «دەپتەر»نى ۋاراقلاپ، ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ، بوغۇلۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالىبۇرۇن تاللاپ قويغان نەزمىلىرىنى ئوقۇشقا باشلىدى. جامائەت تەشۋىش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە بىر مەشرەپكە، بىر خىرقىتىغا قارىشىپ داڭ قېتىپ قېلىشتى.

خىرقىتى ئۆزى تاللاپ قويغان نەزمىلەرنى ھەدەپ ئوقۇماقتا ئىدى:

دىلىمنى نېمىتە ئەيلەپ بەس، ماڭا سالدىڭ جۇدالىقنى،
ساۋۇردۇڭ، يەلگە بەردىڭ، ھەي، بۇ ئەھدۇ ئاشنالىقنى.
سەن، ئەي خىرقەت، نەسىھەتنى بېرىپ ئىتلار ئارا قىلغىن،
جاھاندا كۆرمىدى ھەرگىز كىشى سەندەك رىيالىقنى.
زالالەتپىشەلىغنى ئەھلى جىنلار سىزدىن ئۆرگەنگەي،
مۇناپىق، بەدپىسەندلىك ھەم تاماگەر، روسىيالىقنى.
رىياتائەت قىلىپ كۈندۈزلىرى ئۆزىن دىبان مۇرشىد،
كېچىدىن تاڭ قەدەر قىلغۇڭ ئۆزۈڭدەك يۈز قارالىقنى.
ھەمە ئەلنى خاراب ئەيلەپ، تەزەللۇم پىشە بولمىشسەن،
سېنىڭ پىرىڭ قىلۇر ئاخىر مەگەر دەئىۋى خۇدالىقنى.
نەچە مەزلۇم خالايىقنىڭ كۆزىن ياشلاپ، بۇ مەشرەپتەك،
نېسىپ ئەتكەي ساڭا ئاخىر خۇداۋەندە گادالىقنى.

نەزمە ئوقۇلۇپ «سېنىڭ پىرىڭ ئاخىر خۇدالىق دەۋاسى قىلىدۇ» دېگەن يەرگە كەلگەندە ئاپپاق خوجىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. خالايىقمۇ ياقىسىنى چىشلەپ، تۆۋە ـ ئىستىغپار ئوقۇشقا باشلىدى. خىرقىتىنىڭ داۋاملاشتۇرۇپ ئوقۇغۇسى بار ئىدى. بىراق دەرغەزەپ بولغان ئاپپاق خوجا: «بولدى، بەس!» دەپ توختىتىپ قويدى.

ئاپپاق خوجىنىڭ كۆزلىرى دەھشەتلىك چاقناپ، مەشرەپكە مىختەك قادالدى.

ـ ئەي مەشرەپ، پېقىر ۋە سادىق مۇرىتلىرىم ھەققىدە مۇنداق ھاقارەتلىك نەزمىلەرنى پۈتۈشكە قانداق جۈرئەت قىلدىڭ؟ جامائەت ئالدىدا تۆۋە قىلىپ، گۇناھىڭنى يۇغايسەن!

مەشرەپ ئاپپاق خوجىغا ئالىپتە قىيايەتتە ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، جاۋابەن سۆزگە كىرىشتى.

- يا پىرىم، مەيلى نېمىلا دېمەي، ھەق گەپنى قىلدىم. تۆۋە قىلىشقا مۇناسىپ ئەمەسمەن.

ئۇنىڭ تۇرقى شۇنداق مەغرۇر، سۆزلىرى شۇ قەدەر قەتئىي ئىدى.

مەشرەپنىڭ جاۋابىدىن تېخىمۇ دەرغەزەپ بولغان ئاپاق خوجا دەرھال پەرمان چۈشۈرۈپ، «دەپتەرى ئەشئارى كالان»نى ئوتقا تاشلاشقا، مەشرەپكە قىرىق دەررە ئۇرۇشقا بۇيرۇدى. پىرمەت سىتارىنىمۇ مەشرەپكە ھامىيلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن يۈت - قوللىرىغا كويزا - كىشەن سېلىپ بىر ئاي زىندانغا سولىدى.

پىرمەت سىتارى زىنداندىن چىققاندا مەشرەپنى قەشقەردىكى ۋەيرانە بىر قەلەندەرخانىدىن قان تۈكۈرۈپ، ئاغرىپ ياتقان ھالەتتە تېپىۋالدى. ئۇ پايلاقچىلاردىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ بۇ يەرگە كېلىۋالغانىدى.خوجامقۇلى خىرقىتىنىڭ مەشرەپنى ئەل ئارىسىدا شەرمەندە قىلىش ئۈچۈن قىلمىغان - ئەتمىگەنلىرى قالمىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قاباھەتلىك ۋاستىلەرنى تاللاشتىنمۇ باش تارتىپ ئولتۇرمىدى. ئۇ تېخى مەشرەپنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرىنى ئۆزىنىڭ دىۋانىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، مەشرەپنىڭ شېئىرلىرى بىلەن ئۆز شۆھرىتىنى ئاشۇرماقچى بولدى. بىراق قەشقەرنىڭ خۇداگۆي، سەممىي خەلقى بۇ بېيىتلارنىڭ خىرقىتىنىڭ قولىدىن چىققانلىقىغا ئىشەنمىدى. چۈنكى بۇ شېئىرلار خىرقىتىنىڭ شېئىرلىرىدىن كۆرە، خىرقىتى ئاپاق خوجىغا چېقىشتۇرغان شېئىرلارغا بەكرەك ئوخشاپ تۇراتتى. شۇ ئارىدا يەكەندىكى ئىسمائىلخانىنىڭ ئابرۇيلۇق شائىرلىرىدىن بىر گۇرۇھ كىشى ئاپاق خوجىنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ مەشرەپ ئۈچۈن دەۋاگەر بولدى. ئۇلار مەشرەپنىڭ شېئىرلىرىنى خىرقىتىنىڭ كۆچۈرۈۋالغانلىقى ئۈستىدە ئىسپاتلارنى كەلتۈرۈشۈپ، خىرقىتىنى مات قىلىپ قويۇشتى. بۇ دەۋاگەرلەر ئۇزاقتىن بېرى مەشرەپنىڭ شېئىرىغا مەھلىيا بولۇپ يۈرگەنلەر ئىدى. «ئوغرىلىغان دۇمباقنى چالغىلى بولمايدۇ!» دېدى ئۇلار خىرقىتىغا بىر ئېغىزدىن تەنە قىلىپ.

7

ھەممەياق جىمجىت، جامائەت خانىقاغا كىرىپ كەتكەنىدى. مۇرىت - مۇخلىسلارنىڭ ھەممىسى ئاپاق خوجىغا ئىقتىدا قىلىپ نامازشامنى ئوقۇماقتا ئىدى. يورۇقلۇق قاراڭغۇلۇق بىلەن قوشۇلغان بۇ چاغدا خانىقانىڭ كەينىدىكى دەرەخزارلىقتىمۇ ئىككى گەۋدە بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەنىدى. كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغان بۇ ئاشىق - مەشۇقلار قاراڭغۇلۇق چۈشۈشى بىلەنلا خۇددى ئۆزىنى ئوتقا ئاتقان پەرۋانىدەك بىر - بىرىنىڭ قۇچاقلىرىغا ئېتىشتى. ھەر ئىككىسىلا بىر قەدەھتىن شاراب ئىچكەندەك مەست - ئەلەس بولۇشقان بولۇپ، ئەتراپتىكى ھېچنەرسىنى كۆرمەيتتى. قۇلاقلىرى بالدەك شېرىن سۆزلەردىن باشقا ھېچقانداق ئاۋازنى ئاڭلىمايتتى. شۇ چاغدا تىمىسقىلاپ كېلىپ دەرەخلەرنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇۋېلىپ ماراپ تۇرغان لەزىز كازراپ بىلەن ۋاھىد قەللاب چاچراپ چىقىپ ئۇلارنى بىر - بىرىدىن ئاجراتتى. ئۇلار مەشرەپنىڭ يۈت - قولىنى باغلاپ ئوتۇنخانىغا سولاپ قويۇپ، گۈلرەزنى چېچىدىن سۆرەپ خانىقاغا ئېلىپ كىرىپ كېتىشتى. مەشرەپ قۇربان قىلىنىش ئالدىدا باغلاپ قويۇلغان قويدەك تىپچەكلەپ كەتتى.

ئاپاق خوجا ۋەقەدىن خەۋەردار بولسىمۇ ھېچنەرسىنى ئاڭلىمىغان كىشىدەك ۋەزمىن ۋە خاتىرجەم ئىدى. ئۇ تېخى ئىچىدە ئاجايىپ ياخشى ئۆچ ئېلىش پۇرستى كەلگەنلىكى ئۈچۈن خۇشال ئىدى. ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن ئۇ ئالدىرىماي سالامخانىغا چىقتى. ئۇنىڭ تاشتەك قاتقان يۈزىدە ياسالما ئۇلۇغۋارلىقتىن باشقا ئىپادە يوق ئىدى. ئۇ غەزىپىنى ئىچىگە يوشۇرغان بولۇپ، چىرايى پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياشتەك جىمجىت ئىدى. ئۇ ئۆز كۇرسىغا ئولتۇرۇپ كەشمىر چاپانىنىڭ پەشلىرىنى يىغىۋالغاندىن كېيىن قەددىنى رۇسلاپ، گۇناھكار يىگىتنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ساتىم قاراقچى بىلەن قاسىم بېجىرىم قولى كەينىگە باغلانغان، چىرايى تاتىرىپ كەتكەن مەشرەپنى سۆرىگەن پېتى سالامخانىغا ئېلىپ كىردى. مەشرەپ ئاپاق خوجىغا نەپرەت بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى.

- جىنايەتنى جازاسىز قالدۇرۇش ئاقىلنىڭ ئىشى ئەمەس،- دېدى ئاپاق خوجا سۈرلۈك ئاھاڭدا، ئاندىن كۆزىنى يۇمۇپ، گويا ئادالەت ئۈچۈن باش قاتۇرۇۋاتقان پادىشاھتەك ئويغا پاتتى. رەشىك ئوتىدا كۆيگەن يۈرىكى «مەشرەپنى دەرھال تاغارغا سولاپ مۇناردىن تاشلىۋەت!» دەپ تۇرسىمۇ، ئەقلى «ئالدىرىما، بۇ يالاڭتۆش شائىرنىڭ جامائەت ئارىسىدا مۇخلىسلىرى كۆپ. ئۆلتۈرۈۋەتسەك ئۇنى ئەۋلىيا دەپ ئاتاشقا باشلايدۇ، سەن ئەۋلىيانى ئۆلتۈرگەن قاتىلغا ئايلىنىپ قالىسەن» دەپ خىتاب قىلاتتى.

ئۇ ئۇزاق ئويلىنىپ ئاخىر بىر قارارغا كەلدى - دە، يانچۇقىدىن مىس ۋە تۆمۈر قېتىشمىسىدىن ئىشلەنگەن تامغىنى ئېلىپ، قاسىم بېجىرىمگە ئوتتا قىزىتىپ كېلىشكە بەردى.

- شەرىئەتتىن يۈز ئۆرۈپ، گۇمراھلىق يولىغا ماڭغان بۇ بەندە ئۆلۈمگە لايىق،- دېدى ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ،- بىراق بىز قىساس ئېلىشنى ئەيىب، ئەپۇ قىلىشنى ھۈنەر دەپ بىلىمىز. شۇڭا ئۇنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كەچتۇق. ئەمما جىنايەتنى جازاسىز قالدۇرۇشمۇ شەرىئەتكە خىلاپ. شۇڭا بۇ پاسىق يىگىتنى ئەرلىكىدىن مەھرۇم قىلىشنى قارار قىلدۇق!

ئاپاق خوجا قاسىم بېجىرىم قىزىتىپ كەلگەن، چوغدەك قىزىرىپ كەتكەن تامغىنى سېپىدىن تۇتۇپ قولىغا ئالدى - دە، ئايغاقچىلار تەرىپىدىن باشلىرى ئەگدۈرۈلگەن مەشرەپنىڭ ئەسەپ تومۇرىغا كۈچەپ باستى. مەشرەپ ھوشسىزلىنىپ يىقىلدى. يىقىلىش ئالدىدا دەھشەت بىلەن چىرقىراپ كەتتى. سالامخانىدىكىلەر قورقۇپ غال - غال تىترەشتى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن مەشرەپ ئەسلىگە كېلىپ، ئاستا - ئاستا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا قۇۋۋەت قالمىغان، چىرايى ئۈششۈك تەگكەن يوپۇرماقتەك ساپسېرىق ئىدى. پىرمەت ئۇنىڭغا كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ تەسەللى بېرەتتى. پۈتۈن دۇنيا كۆزىگە قاراڭغۇ كۆرۈنگەن مەشرەپكە ھېچنەرسە تېتىمايتتى. ياخشى سۆزلەرمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرالمايتتى. «مېنى پاسىق دەپ ئەرلىكىمدىن مەھرۇم قىلغان ئاپاق خوجىنىڭ ئۆزى تېخى كۈندە بىر كېنىزەك بىلەن نۆۋەتلىشىپ زىنا قىلىپ چىقىدۇ، تۈفى!». مەشرەپكە ئۆزى ئەقىدە قىلىپ نەمەنگاندىن ئىزلەپ كېلىپ قول بەرگەن، ھەممە ئادەم ئەۋلىيا دەپ چوقۇنۇۋاتقان بۇ ئاپاق خوجىنىڭ ئەمەلىيەتتە ئادەملەرنى ئۆز ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قىلغۇچى، ئىچى قارا مەلئۇن ۋە مۇناپىق بولۇپ چىققانلىقى قاتتىق ئەلەم قىلغانىدى.

شۇ زاماندا قەشقەردىكى داڭلىق سازەندە ئۇستاز مۇھەممەد سىدىق ئەنجانى تەمبۇرى مەشرەپنىڭ يالقۇنلۇق غەزەللىرىگە قەشقەر مۇقاملىرى ئۇسلۇبىدا مۇڭلۇق ئاھاڭلارنى ئىشلەپ ئەل ئىچىدە تارقىتىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن مەشرەپنىڭ نامى پۈتكۈل قەشقەرىيە تەۋەسىگە پۇر كەتتى. ساددا خەلق ئاپاق خوجا بىلەن قىرىشقاندەك مەشرەپنى ئەپسانىۋى تەسەۋۋۇرلىرى بىلەن مۇبالىغىلەشتۈرۈپ، «ساھىب كارامەت ئەۋلىيا» دەپ ئاتايدىغان، ئۇنىڭغا غايىۋانە تەلپۈنىدىغان بولۇشتى.

ئاپاق خوجا ھۇزۇرىدا پاجىئەلىك قىسمەتكە دۇچار بولغاندىن كېيىنكى مەشرەپ ئىلگىرىكى مەشرەپكە زادى ئوخشىمايلا قالدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئىلگىرىكى ئەقىدىسىنىڭ ئورنىنى مانا ئەمدى خۇدادىن باشقا ھېچنېمىنى مەنىستىمەيدىغان ئىسيانكارلىق، ئىلگىرىكى ئىتائەتمەنلىك ئورنىنى مانا ئەمدى ئەسەبىيلىك ۋە تەلۋىلىك ئىگىلىگەنىدى. پۈتمەس - تۈگىمەس ئازابلىرنى ئۇنتۇش ئۈچۈن ئۇ بەڭ چېكىدىغان بولۇۋالدى. روزا، ناماز، نىياز دېگەنلەرنىمۇ ئۇنتۇدى. ھەتتا ئۇ بەزىدە دۇنيانىمۇ، ئۆزىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. يول بويى تىنماي ناخشا توۋلايتتى، ئۇسسۇل ئوينايتتى. ئۇنىڭغا ئەتراپىتكى ھەممىلا نەرسە ئۇنتۇلۇپ، يەر يۈزىدە پەقەت ئاشۇ سەبىي ھەرىكەتلا قالغاندەك قىلاتتى. ئۇ ھېچ نەرسىنى مەنىستىمەستىن يېرىم - ياتا بىھوش ھالەتتە، ئويغاق تۇرۇپ چۈش كۆرۈۋاتقان ئادەمدەك ئۆزىنىڭ خىيالىي دۇنياسىدىلا ياشايدىغان بولۇۋالدى. چۈنكى ئۇ ئۆزىنى ئاشۇ خىيالىي دۇنيادىلا، بىھوش ھالەتتىلا تەڭرىگە قوشۇلۇپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلالايتتى. شۇڭا تەسەۋۋۇر كۈچى بىلەن ئويدۇرۇپ چىقىرىۋالغان بۇ دۇنياسى ئۇنىڭ ئۈچۈن نەقەدەر سۆيۈملۈك ئىدى. ئەتراپىدىكى رىيائىللىق، ئوگىدىكى دۇنيا بولسا ناھايىتى مۇدھىش، قاباھەتلىك، ئىپلاسلىق ۋە رەزىللىكلەر بىلەن تولغان بىر ساختا دۇنيادەك بىلىنەتتى ۋە ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى تىكەنلەشتۈرەتتى. ئۇنىڭغا نىسبەتەن ھەقىقىي دۇنيا، ياشاشقا ئەرزىيدىغان دۇنيا ئۆزىنىڭ مەنىۋى دۇنياسى ئىدى. تاشقى دۇنيا ئۇنىڭغا نىسبەتەن ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى.

مەشرەپ بىلەن پىرمەت ستارىنىڭ ئاپاق خوجا ياشاۋاتقان قەشقەرنى كۆرەر كۆزى يوق ئىدى. ئۇلار بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەدىگە بىر يۈرگىنىچە ئالاھەزەل ھەپتە - ئون كۈنلەردىن كېيىن يەكەن شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. مەشرەپ شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرە - كىرمەيلا دىنىي تونغا ئورىنىۋالغان كاززاپلارنى قامچىلايدىغان ناخشىلارنى ئوقۇشقا باشلىدى:

ئاھ دىلىمدا زاھىدا، مەسجىدۇ مۇنبەرىڭ كۆيەر،
قاچمىساڭ ئەمدى زاھىد تەسبىھۇ دەپتەرىڭ كۆيەر...

«ساھىبكارامەت ئەۋلىيا» مەشرەپنىڭ كەلگەنلىكى ھەققىدىكى خەۋەر تارىختىن بۇيان ئۆلىمالارغا ئىخلاس قىلىپ ئادەتلەنگەن يەكەن خەلقىنىڭ قەلبىدە زىلزىلە قوزغىدى. غۇلغۇلىلار كوچا - كويلارغا، ئۆي - ئۆيلەرگە شىددەت بىلەن يېيىلىپ كەتتى. يەكەن خانى ئىسمائىلخان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، دەرھال ئوردىدىكى چوڭ - كىچىك، ئۇلۇغ - ئۇششاقلارنى يىغىپ، يەكەندىكى مەرتىۋىلىك دىنىي زاتلارنى توپلاپ قارشى ئېلىش ئۈچۈن مەخسۇس ئادەم تەشكىللەپ ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا چىقىشقا جىددىي تەييارلاندى.

مەشرەپ پىرمەت ستارىنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى - دە، ھاردۇق يېتىپ كەتكەچكە، دەرۋازا يېنىدىكى ئەسكى بىر دەڭگە چۈشتى. دەڭچا بۇ ئىككىيلەننىڭ جۇل - جۇل كىيىملىرىگە ۋە ۋەيرانە قىياپىتىگە قاراپ ئۇلارغا ئادەتتىكى بىر ياتاقنى ئېچىپ بەردى. مەشرەپ ياتاقتا

كىرىپلا چىلىمنى قولىغا ئېلىپ بولۇشىغا بەك چەكتى. پىرمەت چىلىمغا تارىشا گۇگۇت بىلەن توختىماي ئوت يېقىپ تۇردى. مەشرەپ هايال ئۆتمەي ئۇيقۇغا كەتتى. پىرمەتنىمۇ مۈگدەك باسقىلى تۇردى.

پىرمەتنىڭ كۆزلىرى ئەمدىلا يۇمۇلۇۋىدى، دەڭجا هاسىراپ - هۆمىدەپ كىرىپ كەلدى ۋە خىرىلداپ تۇرۇپ پىرمەتتىن گەپ سوراشقا باشلىدى.

- هەي يولۇچى، ئىسمىڭ نېمە؟

- ئىسمىم پىرمەت ستارى،- پىرمەت ئەجەبلىنىپ قالدى.

- مۇنۇ ئۇخلاپ قالغان هەمراهىڭنىڭچۇ؟

- هەزرىتى بابارەهىم مەشرەپ!

دەڭجا بۇ گەپنى ئاڭلاپ نېمە قىلىشنى بىلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ بىر هازادىن كېيىن ئاران ئېسىگە كەلدى - دە، دەرهال چىقىپ كېتىپ ئىككى چاكىرىغا تاۋار كۆرپە - يوتقان ۋە چىرايلىق گىلەملەرنى كۆتەرتىپ قايتىپ كىردى.

پىرمەت يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا هەيران بولۇپ قاراپلا قالدى.

- قاراڭ، هۆرمەتلىك يولۇچى، بايا مەن بەك سەت ئىش قىپتىمەن. هەزرىتىمنىڭ ۋە سىلىنىڭ ئۇلۇغ زاتلاردىن ئىكەنلىكلىرىنى تونۇماپتىمەن. ئەپۇ قىلىشقايلا.

چاكارلار ئۆي ئىچىگە گىلەملەرنى يېيىپ، ئۇخلاپ قالغان مەشرەپنى ئېسىل تۆشەكلەرگە يۆتكىدى. چاكارلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن دەڭجا پىرمەتتىن يەنە يېنىش - يېنىشلاپ ئەپۇ سورىدى - دە، ئوردىدىن مەشرەپنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن نۆكەرلەرنى ئۆيگە باشلاپ كىردى. ئۇلار ئۇخلاپ قالغان مەشرەپكە ۋە پىرمەتكە ئۇزۇندىن - ئۇزۇن تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

كەكە ساقال دەڭجا مەشرەپ ئويغانغىچە بولغان ئارىلىقتا قىلغىلى قىلىق تاپالماي قالدى. بىردەم ئۇنى يەلپۈپ، چىۋىنلەرنى قورۇيتتى. بىردەم ئۆي ئىچىدىكى توپا - توزانلارنى ئىشكنى ئۇلۇغ ئېچىۋېتىپ سىرتقا هەيدەيتتى. بىردەم پىرمەتنىڭ ئالدىغا تاتلىق - تۈرۈملەرنى تىزاتتى.

ئۇلار شەهەر دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلگەندە ئاش ۋاقتى بولغانىدى. مەشرەپ كۈن چىڭقى چۈشتىن قايرىلغىچە مىدىرلىماي ئۇخلىدى. ئاخىر ئىسمائىلخاننىڭ بىر توپ كىشىلەر بىلەن ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا كېلىۋاتقانلىق خەۋىرى يەتكەندىلا پىرمەت ئامالسىز ئۇنى نوقۇپ ئويغاتتى.

مەشرەپ ئويغانغاندىن كېيىن تېگىدىكى ئېسىل يوتقان - كۆرپىلەرگە ۋە زىلچىلارغا قاراپ هەيران قالدى. ئەتىگەندە چەككەن بەڭنىڭ تەسىرى تېخى يوقالمىغانىدى. ئۇ تام تەرەپكە قاراپ، يەكتىكىنى دالدا قىلىپ يوتقان - كۆرپىلەرگە جوقىرىتىپ سىيىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ پىنهان يېرىمۇ هازىر سىيىشتىن باشقىغا يارىمايتتى.

هەزرىتىم، بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ دېدى پىرمەت تولىمۇ ئەجەبلىنىپ.

دەڭجا بولسا ئىزا - ئاهانەتتىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ، تاتىرىپ كەتتى.

بۇنداق ئىززەتكە شۇنداق سىيمەك كېرەك! دېدى مەشرەپ ئىشتانىبېغىنى يېگىۋاشتىن ئېتىۋېتىپ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن دەڭجانىڭ ئەتىگەنكى قوپال مۇئامىلىسى ۋە سۆرۈن تەلەتى تېخى كەتمىگەنىدى.

دەڭجا چىقىپ كېتىپ هايال ئۆتمەيلا خان ئالىيلىرىنىڭ يەكەندىكى ئۆلىمالارنى ئەگەشتۈرۈپ، هەزرەتلىرىنى قارشى ئالغىلى كەلگەنلىكىنى ۋە شەهەر دەرۋازىسى ئالدىدا ساقلاپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى

يەتكۈزدى. مەشرەپ ئويلىنىپ قالدى: يەكەندىكى ئۆلىمالار ئىلگىرى ئاپاق خوجا ھۇزۇرىغا مەشرەپ ئۈچۈن دەۋاگەر بولۇپ بېرىپ، ئۇنى ئاقلىغان ۋە خىرقىتىنى شەرمەندە قىلغانىدى. يەكەن خانى ئىسمائىلخان بولسا مەشرەپنى ئۆمۈرلۈك ئازابقا دۇچار قىلغان مەلئۇن خوجا ئاپاقنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ئىدى. مەشرەپ بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ خاننىڭ ئالدىغا چىقتى. يىراقتىكى ئاۋام ئالدىدا ئارغىماق ئۈستىدە مەغرۇر ئولتۇرغان ئىسمائىلخان ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان بۈدۈر چاچلىق، قوشۇما قاشلىق، ساقاللىق، كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ تۇرىدىغان يىگىتنى كۆرۈپ، ئاتتىن چۈشتى ۋە نەچچە ئون قەدەم چامداپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېگىشىپ سالام بەردى. مەشرەپمۇ كەمتەرلىك بىلەن جاۋاب تەزىم بەجا كەلتۈردى. توپ تەۋرەپ كەتتى. قارشى ئېلىشقا چىققان ئاما كوچىدا سەلدەك ئاقاتتى. كۆرۈشۈش ئالاھەزەل بىر ئاش پىشىم ۋاقىت داۋاملاشتى. مەشرەپنىڭ قوللىرى تېلىپ زىڭىلداپ ئاغرىشقا باشلىغاندا، ئاندىن كۆرۈشۈش ئاياغلاشتى.

خان ئۇنى ئوردىغا تەكلىپ قىلدى. مەشرەپ كەمتەرلىك بىلەن باش ئېگىپ توپنىڭ ئالدىدا ئوردىغا قاراپ يول ئالدى.

مەشرەپ شەنىگە ئۇيۇشتۇرۇلغان زىياپەتلەر، بەزمىلەر، ھەلقە - سۆھبەتلەر بىر ھەپتىگىچە داۋاملاشتى. مەشرەپ زىياپەتلەردە ئۆز شېئىرلىرىغا ئۆزى ئاھاڭ سېلىپ ئېشلىگەن غەزەللەرنى قانماي تووۋلاپ، زىياپەت ئەھلىنىڭ يۈرەك تارلىرىنى تىترىتىپ، قەلب تەشنالىقلىرىنى قاندۇرسا، ھەلقە - سۆھبەتلەردە تەسەۋۋۇپ پەلسەپىسىنى چۆرىدىگەن ھالدا يالقۇنلۇق ھېكمەتلەرنى بايان قىلىپ، يەكەندىكى دىنىي زاتلارنىڭ بۇرۇنقى چۈشەنچىلىرىنى تەۋرىتىپ تاشلىدى. ئاپاق خوجا ۋە ئاپاق خوجا ۋەكىللىكىدىكى دىنىي نىقابقا ئورىنىۋالغان، مال - دۇنيا ۋەسۋەسىگە چۈشۈپ تەگرىنىمۇ ئۇنتۇغان، ئەلنى ئالداپ قاقتى - سوقتى قىلىش ۋە جەبىر - زۇلۇم سېلىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان كاززاپلارنى يەتكىچە قامچىلىدى. ئىسمائىلخانمۇ بۇرۇندىنلا ئاپاق خوجىنى ئەلنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئاپەت دەپ قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ھەزرەتلىرىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بۇ قاراشلىرىنىڭ تېخىمۇ كۈچەيگەنلىكىنى بىلدۈردى ۋە مۇۋاپىق پۇرسەت تېپىپ، پۇختا تەييارلىق قىلىپ ئاپاق خوجىنى قەشقەردىن ھەيدىۋېتىشكە ۋەدە بەردى. مەشرەپ خاننىڭ دانالىقىغا ۋە ساھىبتەدبىرلىكىگە، ئادالەتپەرۋەرلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپ، دۇئا بەردى.

مەشرەپ خان بىلەن خوشلىشىپ، پىرمەتنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقتى. خان ئۇنىڭغا نۇرغۇن سوۋغا تەقدىم قىلىۋېدى، پەقەت ئالغىلى ئۇنىمىدى. سوۋغىلارنىڭ ئىچىدىن بىر جۈپ كۆك ئېشەك، جەندە كۇلا ۋە كۆندۈرۈلگەن ئاق غازىنىلا تاللىۋالدى. مىڭلىغان كىشىلەر يول بويى سەپ تۈزۈپ ئۇنى ئۇزاتقىلى چىققانىدى. مەشرەپ ناخشا تووۋلاپ ماڭاتتى:

دۇنياغا كېلىپ بىلمەي، كۈلگە پاتە قالدىم،
دەرمان يوقىدىن نېچە ئېغىز سۆز فاتە قالدىم.
كۆردۈمكى ئانى دۈشمەن روھۇتەن ئىكەندۇر،
لا ئوقى بىلەن ئىككى كۆزىگە ئاتە قالدىم.
زاھىد ماڭا بىر شىشە مەي، ساڭا نامازىڭ،
مىڭ تەقۋانى بىر كاسەئى مەيگە ساتە قالدىم.
تا تەلۋىلىكىم شۆھرىتى ئالەمگە تولۇپتۇر،

بىر جىلۋىسىگە ئىككى جاھاندىن ئۆتە قالدىم.

مەشرەپ ئوقۇشتىن توختىغاندىن كېيىن كىشىلەر ئۇنىڭ جۇل - جۇل ئېتەكلىرىنى كۆزلىرىگە سۈرتكىلى تۇردى. ئەلنىڭ ئەقىدە - ئىخلاسلىرى غايەت ئۇلۇغ ئىدى. مەشرەپ كۆزلىرىنى يۇمۇپ، قەلب كۆزىنى ئېچىپ قارىدى: ئۇلارنىڭ ئەقىدە - ئىخلاسلىرى نېمىدېگەن ساپ! بىراق بىر بەندىگە شۇنچىۋالا كۆپ ئادەمنىڭ ئىخلاس قىلىشى ياخشى ئىقبالدىن دېرەك بەرمەيدۇ. بۇ خەلق تەڭرىنى قويۇپ بەندىگە چوقۇنۇشنىڭ دەردىنى قاچانغىچە تارتىدىغاندۇر؟ ئەجەبا، ئاياق خوجىغا چوقۇنۇشتىن كېلىپ چىققان پاجىئەلەر بۇلارغا يەتمىدىمۇ؟ مەشرەپ بىر ئىلاج قىلىپ ئۇلارنىڭ ئىخلاسىنى قايتۇرماقچى بولدى - دە، يول بويى: «خالايىق، سىلەرنىڭ زىيادە ئىخلاسىڭلاردىن مېنىڭ سۆيدۈكىم ياخشىراق!» دەپ ئۈن سېلىپ تۇۋلاپ ماڭدى. كىشىلەرنىڭ ئىخلاسى سوۋۇپ، بىر - بىرلەپ قايتىشقا باشلىغاندا، ئاندىن مەشرەپ يېنىك تىن ئالدى.

9

خوتەندە مازار ئارىلاپ، ئۆزىگە كامالەت ئىزلەپ ئۈچ يىلنى ئۆتكۈزگەن مەشرەپ ئاخىر ئىمام جەئفىرى سادىق مازىرى يېنىدىكى بىر توغراقزارلىقتا پىرمەت بىلەن يىغا - زارە قىلىشىپ خوشلاشتى. پىرمەت ھېچ قىلىپ ئۆز كامالىتىنى تاپالماي، ئاخىر پانى بولۇپ، تەڭرىگە تولۇق قوشۇلۇپ كېتىشنى ئىختىيار قىلىپ قالغان مەشرەپنى نىيىتىدىن ياندۇرۇشقىمۇ ئۇرۇنمىدى. چۈنكى مەشرەپ ئەزەلدىن دېگىنىنى قىلماي قويمايتتى. مەشرەپ ئۇنىڭدىن نەمەنگاندىكى ئاتا - ئانىسى ۋە سىڭلىسىغا سالام ئېيتتى، شېئىرلىرىنى دىۋان قىلىپ تۈپلەپ، يارۇ - بۇرادەرلىرىگە نەمۇنە قىلىپ قالدۇرۇپ قويۇشنىلا تاپىلىدى. ھەر ئىككىيلەن ئەزمىسىنى ئېزىپ ئولتۇرمىدى. پىرمەت ھۆكرەپ يىغلىغان پېتى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ تېز - تېز مېڭىپ، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كۆزدىن غايىب بولدى. ئۇ مەشرەپنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى جان تالىشىشلىرىنى كۆرۈشكە بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانلىقىنى پەملىگەنىدى.

مەشرەپ ئاللىبۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن كۆك ئېشەك ۋە ئاق غازنى ياد ئەتكەن ھالدا پىرمەتنىڭ قارىسى يوقالغىچە قاراپ تۇردى. ئاندىن قولىدىكى ئارغامچىنى توغراقنىڭ پەغەزدەك كۆندىلەڭ ئۆسكەن يوغان پۇتىقىنىڭ ئۇچىغا چەگدى، يەنە بىر ئۇچىنى ھالقا قىلىپ بويىنىغا سالدى - دە، توغراقنىڭ بېلىگىچە يامىشىپ چىقىپ، ئارغامچىنى ئوتتۇرىسىدىن قىسقارتىپ مەھكەم چەگدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم پانىي ئالەمگە نەزەر سالدى. توغراق ئېگىز ئىدى. ئۇ يۇلغۇنلۇق ۋە يانتاقلىقلار بىلەن قاپلانغان پايانسىز يىراقلىقلارغا كۆزلىرى تالغىچە قىيماي قارىدى. ئاندىن توغراق پۇتىقىغا سىنچىلاپ نەزەر تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تەڭرىنىڭ نۇرانە سىماسى كۆرۈنگەندەك بولدى... مەشرەپ ئۆزىنى پەسكە تاشلىۋەتتى. ئارغامچىنىڭ ھالقىسى قىسقىراپ گېلىدىن بوغدى. «يېرىم مىنۇتتىن كېيىنلا ئۇ ئالەمنى كۆرىمەن» دەپ ئويلىدى ئۇ.

دەل شۇ چاغدا مۆجىزە يۈز بەردى: توغراقنىڭ شۇنچە يوغان پۇتىقى ھۆل چىۋىقتەك ئېگىلىپ، مەشرەپنىڭ يالاڭ ئاياغ تاپىنى يەرگە تېگىپ قالدى. گېلىمۇ تۈزۈك بوغۇلمىغانىدى. لېكىن ئۇ بۇلارنى سەزمەيتتى. مەشرەپ ئەنە ئۆلىمەن، مانا ئۆلىمەن دەپ ئۇزاق كۈتتى. لېكىن ۋۇجۇدى مۇتلەقنىڭ ۋىسالىدىن ئەسەر يوق ئىدى. ئۇ بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىنلا كۆزىنى ئاچتى - دە، تاپىنىنىڭ يەرگە تېگىپ قالغانلىقىنى، نەپسىنىڭمۇ راۋان يۈرۈشۈۋاتقانلىقىنى، يۈرىكىنىڭ بىر خىل رىتىمدا سوقۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

مەشرەپ قولىنى كۆتۈرۈپ ئارغامچىنى تۇتتى ۋە ئۇنىڭ ھالقىسىنى بوشاتتى، ئېگىلىپ يەرگە تېگەيلا دەپ قالغان توغراق پۇتىقىدىن ئارغامچىنى يەشتى. لېكىن توغراقنىڭ يوغان پۇتىقى تۈزلىنىپ ئەسلىگە كەلمەي، ئېگىلگەن پېتى قېتىپ قالدى. ئۇ خۇددى ئالايتەن ئېگىپ قويغان قىسماققا ئوخشاپ قالغانىدى. مەشرەپ قولىدىكى ئارغامچا بىلەن قىسماقتەك ئېگىلىپ قالغان توغراققا قاراپ، باقىي ئالەمنىڭ ئۆزىنى قوبۇل قىلمىغانلىقىنى چۈشەندى. خۇدا ئامانىتىنى ئالغىلى ئۇنىمىسا ئۇ يەرگە كەتكىلى بولمايتتى.

ئاردىن بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندە كىشىلەر توپى خوتەن كوچىلىرىدا غەزەل ئوقۇپ يۈرگەن مەشرەپنى تونۇۋېلىپ، تۇشمۇ تۇشتىن ئەتراپىغا ئولاشتى. ئۇلار مەشرەپنى ئارىغا ئالغانچە سۈمبەدىكى قەلەندەرخانىغا كىرىپ كېلىشتى ۋە جەرە - سامانى قىزىتىۋەتتى. ئۈچ كۈن ئىچىدە «سۈمبە»دىن «ھۆم، ھۆم، ھۆم!» قىلغان تەلقىن ساداسى توختىماي ئاڭلىنىپ تۇردى. ھاۋا لەرزىگە كېلىپ، شەھەر ئاسمىنى گۈرۈلدەيتتى. گويا خوتەن ئاشۇ بوغۇق، مۇڭلۇق، گۈكىرەك ئاۋازى بىلەن ئاھ ئۇرۇپ نالە قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئاشۇ ئاجايىپ جاراڭلىق، ئۇزۇنغا سوزۇلغان زىكرى - سامانىڭ ئاخىرقى كۈنى شاھ مەشرەپ «سۈمبە»دىن غىپپىدە يوقالدى.

مانا، ھەش - پەش دېگۈچە تۆت يىل ئۆتۈپ كەتتى. ئاپاق خوجا ھۇزۇرىغا مەشرەپ ھەققىدىكى ئاجايىپ - غارايىپ خەۋەرلەر ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇردى. ئاپاق خوجا مەشرەپنىڭ ئاما ئارىسىدا شىددەت بىلەن ئۇلغىيىپ كېتىۋاتقان ئابرۇيىدىن، «شاھ مەشرەپ ئەۋلىيا» دەپ كۆككە كۆتۈرۈلۈپ يۈرگەنلىكىدىن ئېغىر تەشۋىشكە چۈشكەنىدى. مەشرەپنىڭ ئابرۇيى ئاپاق خوجىنىڭ قەشقەردىكى ئىناۋىتى ۋە دىنىي تۈس ئالغان سىياسىي ئىمتىيازىغا كۈچلۈك تەھدىت ئىدى. ھەتتا ئاپاق خوجىغا مەشرەپ بارغانلا يېرىدە ئۆزىگە قارشى غەليان كۆتۈرۈشكە كەڭ ئاممىنى قۇتراتقۇۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى. شۇڭا قەشقەردىكى پايلاقچىلىرىنى تەرەپ - تەرەپكە ئەۋەتىپ ئۇنى ئىزدەشكە باشلىدى. خوتەن قارىسى ۋە باشقا يېقىنلىرىغا خەت يېزىپ، ئۇنىڭ سۆز ۋە ھەرىكەتلىرىگە كۆز - قۇلاق بولۇپ يۈرۈشنى، پۇرسەت تاپسىلا قولغا چۈشۈرۈپ، قەشقەرگە ئەۋەتىپ بېرىشنى تاپىلىدى. ئۇنىڭ ئايغاقچىلىرىنىڭ كاتتىۋېشى بولغان خىرقىتى مەشرەپنىڭ ئاتەشنەپەس شېئىرلىرىنىڭ تەسىرىدە كېيىنكى كۈنلەردە جىن چېپىلىپ قالغاندەك باشقىچە بولۇپ قالدى ۋە ئىلگىرىكى خىرقىتىغا زادىلا ئوخشىماي قويدى.ئۇ ئىلگىرى مەشرەپكە قىلغان ئەسكىلىكلىرىگە قاتتىق پۇشايمان قىلدى ۋە ئاپاق خوجىنىڭ خىزمىتىدىن قول ئۈزۈپ، مەشرەپنىڭ ئىزىدىن مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىگە «گۇمنام» تەخەللۇسىنى قويۇپ، ئىلگىرىكى يوقنىمۇ ھالۋا قىلىپ كۆرسىتىدىغان خوشامەتگۇي مىسرالىرىغا ئوخشىمايدىغان ئىسيانكار نەزمىلەرنى يېزىشقا كىرىشتى: «تېپىپ مەشرەپ يولىنى، تەرك ئەيلە زاھىدلىق يولىن گۇمنام» دەپ خىتاب قىلدى ئۇ ئۆزىگە. شۇڭا بۇ قېتىم مەشرەپنىڭ ئىزىغا چۈشكەن ئايغاقچىلارنىڭ قاتارىدا خىرقىتى يوق ئىدى. ئەمما ئاپاق خوجىنىڭ ئەتراپىدا ئۇنىڭ ئورنىنى باسىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى.

مەشرەپنىڭ ئىزىغا چۈشكەن ئايغاقچىلاردىن بىرنەچچىسى قاغىلىق بىلەن گۇما ئوتتۇرىسىدىكى سايدىن پىرمەت ستارىنى تۇتۇۋېلىپ، پۇت - قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي دېگۈدەك ئاپاق خوجىنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەلدى. پىرمەت مەشرەپنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىقىنى ئېيتقاندا ئاپاق خوجا بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي تۇرۇپ قالدى. ئېغىر قىيىن - قىستاقلارمۇ كار قىلمىدى. پىرمەت باشتىن - ئاخىر مەشرەپنىڭ باقىغا سەپەر قىلغانلىقىدا تۇرۇۋېلىۋالدى. ئەمما ئاپاق خوجا ئۇنىڭ قازا تاپقانلىقىغا ھېچ

ئىشەنمەيۋاتاتتى. ئاپاق خوجىغا مەشرەپنىڭ روھى ھەممىلا يەرنى كېزىپ يۈرگەندەك، ھامان بىر كۈنى ئۆزىنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يايىدىغاندەك بىلىنىپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇ پىرمەتنى يەنە زىندانغا بەنت قىلىپ تاشلىدى. ئۇنى تۇتۇپ كەلگەن ئايغاقچىلار بولسا پىرمەتنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن خۇشئاۋازراق كەلگەن ئىبراھىم ئاقپەدەرنى ئاپاق خوجا ئەل ئارىسىدا ئۆلۈپ كەتكەن شاھ مەشرەپنىڭ رولىنى ئېلىپ، ئۆزىگە قارشى چىقىشقا ئۇرىنىۋاتقان ساددا خالايىقنى گوللاشقا بۇيرۇغانىدى. ئىبراھىم ئاقپەدەر خوتەن كوچىسىدا ئۆزىنى «شاھ مەشرەپى سەرسەرى» دەپ ئاتاپ، ئۇنىڭ غەزەللىرىنى بۇزۇپ ئوقۇغىلى تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە خوتەن كوچىسىغا جىمجىتقىنا كىرىپ كەلگەن ۋە ئۆزىنىڭ مەشرەپ ئىكەنلىكىنى چاندۇرۇپ قويماسلىق كويىدا يۈرگەن مەشرەپ ئۇنى ئۆزىنىڭ نامىغا داغ تەگكۈزۈۋاتقان ھالەتتە كۆرۈپ، ئاچچىقىغا پايلىماي قالدى ـ دە، ئامالسىز ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، ئىبراھىم ئاقپەدەرنى رەسۋا قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئىبراھىم ئاقپەدەر مەشرەپنى كۆرۈپ، ئوڭسىلى ئۆچۈپ، قازىخانىغا قاراپ قۇيرۇقنى خادا قىلىپ تىكىۋەتتى. ئۇ قازىغا بولغان ئەھۋالنىڭ ھەممىنى يەتكۈزدى. قازىمۇ يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان كىرىيە تەرەپلەردىن يېتىپ كەلگەن شاھ مەشرەپ ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ تېخى ئۆلمىگەنلىكىنى بايقىغان ۋە قاتتىق جىددىيلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئايغاقچى، غالچىلىرىدىن بىرنەچچىنى سوپى ـ دەرۋىشلەرچە ياساندۇرۇپ «سۈمبە»گە ئەۋەتتى. ئۇلار يەتكۈزگەن خەۋەرلىرىدىن قارىغاندا «سۈمبە»دىكىلەرنىڭ غەليان كۆتۈرۈش نىيىتى يوق ئىدى. ئۇلار خۇداغا نالە قىلىپ يىغلاشتىن باشقىنى ئويلىمايتتى. قازى خاتىرجەم بولۇپ قالدى ۋە بىر ئامال قىلىپ شاھ مەشرەپنى قەشقەرگە ماڭغۇزۇشنىڭ پېيىگە چۈشتى.

مەشرەپنىڭ «سۈمبە»دىن ئۈن ـ تىنسىز غايىب بولۇشى بىكار ئەمەس ئىدى. قازى ئۇنىڭغا سوپىلارچە كىيىندۈرگەن ئايغاقچىلىرى ئارقىلىق پىرمەتنىڭ ئاپاق خوجا زىندانغا بەنت قىلىنغانلىقىنى، مەشرەپنىڭ كېلىپ قۇتقۇزۇۋېلىشىغا تەقەززا ئىكەنلىكىنى يەتكۈزگەنىدى. پىرمەتنى سېغىنىپ مەشرەپنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى گېلىدىن غىزا ئۆتمەيۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ غىپپىدە قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى. پىرمەتنى دېمىسە ھازىر ئۇنىڭ ئاپاق خوجىنى كۆرەر كۆزىمۇ يوق ئىدى!

10

نەمەنگان شەھىرىنىڭ كۇلالچىلار مەھەللىسىدىكى تار كوچىلارنىڭ بىرىگە جايلاشقان سوقما تاملىق ئاددىي ھويلىدا ئەما موماي بىلەن بويىغا يېتىپ قالغان بىر قىز يالغۇزلا ياشايتتى. قورۇ گەرچە ئاددىي ۋە غېرىبانە بولسىمۇ، لېكىن ھەر ۋاقىت چىننىدەك پاك ـ پاكىز تۇراتتى. ئاپتاپ چىققان كۈنلىرى بولسا شورپىنىڭ يۈزىدىكى مايغا ئوخشاش يالتىراپ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلاتتى. ئۇلارنى كۇلالچىلىقتا تايىنىپ بېقىپ كېلىۋاتقان بوۋاي نەچچە يىل ئىلگىرى ۋاقىتسىز قازا قىلغانىدى.

ساز چېلىش ۋە غەلىتە خىياللارنى سۈرۈشتىن باشقىغا قولى كەلمەيدىغان، تۈگمەس سەرگەردانلىقنى ئۆزىگە كەسىپ قىلغان بەڭۋاش يىگىت بابارەھىم بولسا بوۋايغا قازايۇ قەدەر يېتىشتىن ئىلگىرىلا ئۇلاردىن ئايرىلىپ كەتكەنىدى. موماي بىلەن قىز كۈن بويى چاقنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ يىپ ئىگىرەتتى. بۇ گەرچە جاپاسىغا يارىشا ھوسۇل بەرمەيدىغان تايىنى يوق كەسىپ بولسىمۇ،

لېكىن ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ سىرىقتال تۇرمۇشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقاتتى. ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنى ئاچ قويماي بېقىشۋاتقان بۇ چاقتىن مىڭ مەرتىۋە رازى ئىدى.

يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان مومايىنىڭ كۆزلىرى يىراقتىكى ئوغلىنى سېغىنىپ يىغلاۋېرىپ ئاخىر پۈتتۈپ قالدى. ئەمدى بىر ئۆيىنىڭ غېمى قىزغىلا قاراشلىق بولۇپ قالدى. قىز مومايغا نىسبەتەن خۇدا ئۆزى ئەۋەتكەن شەپقەت پەرىشتىسى ئىدى. ئۇ مومايىنىڭ قولىغا قول، پۇتىغا پۇت بولۇپ، بىر ئائىلىنىڭ غورىگۈل تۇرمۇشىنىڭ ھۆددىسىدىن بىمالال چىقىپ كېلىشۋاتاتتى. موماي ئەما بولغىنى بىلەن كۆڭۈل كۆزلىرى ئارقىلىق ھەممىنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئوغلى بىلەن قىزىدىن باشقا بۇ دۇنيادا تارتىشىپ ئولتۇرىدىغان ھېچنېمىسى يوق ئىدى. تەقدىرنىڭ شاملى يىراقتىكى ئوغلىنى تاسادىپەن ئۇچۇرۇپ كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ تاشلىسا، قىزنى لايىقىدا بىر يىگىتكە ياتلىق قىلىشۋالسىلا، ئۇ دۇنياغا خاتىرجەم كېتىۋەرگەن بولاتتى. مومايىنىڭ ھاياتىدا بۇنىڭدىن ئارتۇق مەقسەتمۇ يوق ئىدى. قىز بولسا «مەن تېخى كىچىك» دەپ ياتلىق بولغىلى ئۇنىمايۋاتاتتى. ئوغلى ھەققىدە بولسا ناگاندا بىر ئەپسانىلەرنى ئاڭلاپ قالاتتى. موماي كېچە ـ كېچىلەپ ئوغلىنى ياد ئېتىپ يىغلايتتى. نېمىشقىدۇر ئۇ ئوغلىنىڭ ھامان قايتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر مومايغا ئوغلى ھەققىدىكى خىلمۇ خىل ئەپسانىلەرنى يەتكۈزۈپ تۇراتتى. بۇنداق ئەپسانىلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە ئۇنىڭ ئوغلى «ئەۋلىيا» قىلىپ تەسۋىرلىنەتتى: «مۇبارەك پەرزەنتى بۇزرۇكۋارلىرى ئەۋلىيالىق ماقامىغا يەتكەنمىش. بارغانلا يېرىدە مۆمىنلەر ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، ھۆ تارتىپ يىغلارمىش. بۇ مۇبارەك زاتى ئالىيلىرى ئۆزىگە ‹شاھ قەلەندەر مەشرەپى سەرسەرى› دېگەن ئىسمى ـ شەرىپىنى مۇناسىپ كۆرگەنمىش. بۇ ئىسمىنى ئاڭلىغانلىكى ئادەم ئىسمى ئەزەمنى ئوقۇپ دۇئا قىلىپ، ئىككى مۈرىسىگە ھۈرەرمىش...». بۇنداق خەۋەرلەرنى ئېلىپ كەلگۈچىلەرنىڭ بەزىلىرى ھەتتا ئالدىدا تۇرغان بىر ئەبگا مومايىنىڭ «ئەۋلىيا شاھ مەشرەپ»نىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيمۇ قالاتتى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئۇنداق كاتتا ئەۋلىيالار كۆز ئالدىدىكى بۇ ۋەيرانە سوقما تامنىڭ ئىچىدە، يەنە كېلىپ پۈدىسىلا ئۇچۇپ چۈشكىدەك ئاۋاق بىر ئەما مومايدىن تۇغۇلماسلىقى كېرەك ئىدى.

موماي دەسلىپىدە ئوغلىنىڭ ئەۋلىيالىق ماقامىغا يەتكەنلىكىگە ئىشىنەلمىدى. ئۆز ۋاقتىدا ئورنىغا سىيىپ ـ چىچىپ ياتىدىغان بىر بوۋاق، زىنا ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قېلىپ يۇرتىدا تۇرالماي جاھانكەزدى بولۇپ چىقىپ كەتكەن بىر كەپسىز يىگىت، ئەجەبا مانا ئەمدىلىكتە بىراقلا ئەۋلىيا بولۇپ قالسا ـ ھە؟! بىراق ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈزۈلمەي كېلىۋەرگەن خەۋەرلەر ئۇنىڭ گۇمانىنى بىتچىت قىلىۋەتتى. موماي ئاخىرى ئوغلىنىڭ ئەۋلىيا ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشكە مەجبۇر بولدى ۋە ئوغلىغا چېتىشلىق بولغان ئەسلىمىلەردىن ئۇنىڭ ئەۋلىيا ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدىغان يوچۇقلارنى تېپىشقا تىرىشتى. «ئۇنىڭ ئەۋلىيا ئىكەنلىكى تېخى تۇغۇلماستىنلا چۈشۈمگە ئايان بولغان ئەمەسمىدى؟» دەيتتى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ، «باققالنىڭ ئۈزۈمنى يەپ قويۇپ بىر ئەۋلىيانى تۇغماي قالغىلى قىل قاپتىمەن...». كېيىنكى كۈنلەردە مومايمۇ ھەتتا ئوغلىنىڭ ئەۋلىيا ئىكەنلىكى ھەققىدىكى پىكىرگە باشچىلاپ كىرىپ كەتتى: «ئوغلۇم قايتىپ كېلىپ ئەۋلىيالىق نەزىرىنى تاشلىسا كۆزۈم روشەنلىشىدۇ».

«نېمە ئۈچۈنكىن، كۆڭلۈم ئېغىپلا تۇرىدۇ» دېدى بىر كۈنى يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىيالماي چىققان موماي ئۇيقۇغا كەتكەن قىزنى نوقۇپ تۇرۇپ ئويغىتىپ: «سەگەك يات قىزىم، ئاكاڭ كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، كۆڭلۈم بىر بېشارەتنى تۇيۇۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇ كېلىپ قالغۇدەك بولسا ئىشىكتە تۇرۇپ

قالمىسۇن...» موماي قىزىغا سەگەك يېتىشنى يېنىش - يېنىشلاپ جېكىلەپ ئاخىر ئۇيقۇغا كەتتى. قىزنىڭ بولسا ئەمدىلىكتە ئۇيقۇسى قاچقانىدى. تۆگىلىكتىن ماراۋاتقان ئالقانچە ئاسمان خىرە - شىرە سۈزۈلۈۋاتاتتى. توساتتىن ئىشىك تۈۋىدە ئېشەكنىڭ پۇشقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا تەمبۇر مۇڭلۇق ئاۋازدا سايراشقا باشلىدى؛بىراۋ تەمبۇرنى تەڭكەش قىلىپ ناخشا ئېيتقىلى تۇردى:

قۇۋانغىن ئەي ئانا، ئاخىر غېرىب بولغان بالاڭ كەلدى...

موماي چۆچۈپ ئويغاندى. قىز ئىشىككە ئوقتەك ئېتىلدى. جۇل - جۇل كىيىملىك مەشرەپ ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ قانمىدى. يېنىدا رايىشلىق بىلەن قاراپ تۇرغان پىرمەت ستارىنىمۇ ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە بايقىمىدى. موماينىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغىلى تاس قالدى.پىرمەت ستارىنى قۇتقۇزىمەن دەپ ئاپاق خوجىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان ۋە جوڭغارلارنىڭ خىزمىتىگە تۇتۇپ بېرىلگەن «غالچا يىگىت»لەر قاتارىدا ئېلىدىكى قونتەيجىگە ئەۋەتىپ بېرىلگەن مەشرەپ، نەمەنگانغا ئاپاق خوجىنىڭ قولىدا ئېرىشەلمىگەن ھۆرلۈككە ئۇنىڭ پەزىلىتىدىن تەسىرلىنىپ باغرى ئېرىگەن قونتەيجىدىن ئېرىشىپ قايتىپ كەلگەنىدى. نەمەنگاندىمۇ ئۇزۇن تۇرمىدى. نەمەنگاندا تۇرغان ۋاقىتلىرىدا قىلغان ئىشلاردىن پەقەت ئىككىسىلا ئۇنىڭ ئېسىدە قالدى: بىرى، ئانىسى سەلىمىخان بىلەن كۆرۈشكىنى؛ يەنە بىرى، موللا بازارئاخۇننىڭ قەبرىسىنى يوقلىغىنى. ئۇ موللا بازارئاخۇننىڭ قەبرىسىدە ئۇدا ئۈچ كېچە - كۈندۈز ياتتى. بۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئۇ ئەتراپىدىكى ھەممىلا نەرسىنى پىسەنتىگە ئالمىغان ھالدا ئىچىنى تىڭشاپ چىقتى. موللا بازارئاخۇن بىلەن خىيالەن مۇڭداشتى. لېكىن بۇ تۈگىمەس سۆھبەتلەردىن مەشرەپ قانائەتلەنگىدەك جاۋاب تاپالمىدى. ئاخىر ئۇ قولىدىكى چىلىمنى، باشلىرىغا ھەرىدەك ئۇۋۋا سالغان خىياللىرى بىلەن قوشۇپ بىراقلا چۆرۈۋەتتى - دە، ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئانىسى بىلەن خوشلاشتى. مەشرەپ ئانىسىنىڭ ئۆزىنى تۇتۇپ قېلىش ئۈچۈن ئاقتۇرغان ياشلىرىغىمۇ ئېرىپ كەتمىدى: «جېنىم ئانا، ئىختىيار ئۆزۈمدە ئەمەس، مەن پەقەت ئاللانىڭ خاھىشى بويىچە ھەرىكەت قىلغۇچى بىر بەندىمەن، سەپەر تىزگىنىنى تەڭرىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرغان بىر سەيياھمەن، خالاس».

شاھ مەشرەپ پىرمەت ستارى ۋە ئۆزىگە نەمەنگاندىن قوشۇلغان ئىسمەت قەلەندەر، شىرزاد سۈبھى، تۇرسۇنبابا مەقامى، ئەشرەپ قەلەندەر، ئاقىل كوسا، مىرزا رەھىم ساقى، ئابىد شىللىق قاتارلىق يەتتە نەپەر مەشھۇر قەلەندەرنى ئەگەشتۈرۈپ قابادىيانغا ئاتلاندى. قابادىيان قەدىمىي تاۋابگاھلاردىن ئىدى. بۇ مۇقەددەس جايدا مەشھۇر ئۆلىما مەۋلانە ناسىر خىسراۋ دۇنياغا كەلگەنىدى.

شاھ مەشرەپ ھەمراھلىرى بىلەن قابادىياننىڭ تەكيەخانىسىغا چۈشكۈن قىلدى. شاھ مەشرەپنىڭ قابادىيانغا قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقى ئۇزاق ئۆتمەيلا ئەل ئارىسىغا پۇر كەتتى. شۇ كۈنلەردە مەشھۇر ئىشان سوپى ئاللايارمۇ قابادىياندا ئىدى. ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، شاھ مەشرەپنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان سوپى ئاللايار ھەزرەتلىرى تەكيەخانىغا شاھ مەشرەپنى ھۇزۇرىغا تەكلىپ قىلىپ كېلىشكە ئىككى ئادىمىنى ئەۋەتتى.

ئىشان سوپى ئاللايارنىڭ مۇرىتلىرى شاھ مەشرەپكە قۇللارچە تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ئەي قەلەندەرلەر شاھى، پىرىمىز ئىشانى سوپى بۇزرۇكۋارلىرى ئەزىزلىرىنى ئۆز كۈلبەلىرىغە مەرھەمەت قىلغاي!

شاھ مەشرەپ ئۇلارغا جاۋابەن:

ماقۇل، ئەتە ناماز جۈمەدىن كېيىن ئىشان ھەزرەتلىرىگە قۇللۇق ئاداسى قىلغايمىز،- دېدى.

ئەتىسى جۈمە نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، شاھ مەشرەپ پىرمەت ستارى ۋە باشقا ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئىشان سوپى ھۇزۇرىغا قاراپ يول ئالدى.

ئىشان سوپى ھۇزۇرىغا نۇرغۇن جامائەت يىغىلغانىدى. قابادىيان قازىسى، قابادىيان ئاقساقىلىدىن تارتىپ باشقا يۇرت مۆتىۋەرلىرىگىچە ھەممىسى جامائەت ئارىسىدا تەق بولۇپ تۇرۇشقان ھالدا شاھ مەشرەپنىڭ دىدارىغا تەلمۈرۈشەتتى.

سالام ـ سەھەتلەردىن كېيىنلا قىزغىن سۆھبەت باشلىنىپ كەتتى. ئىشان ھەزرەتلىرى شاھ مەشرەپكە يۈزلىنىپ شۇنداق دېدى:

يا مەشرەپى دىۋانە، شائىرلىق شۆھرىتىڭىز ئالەمنى تۇتتى. سىز بىلەن دىدارى غەنىيمەت ئارزۇسىدا يۈرگەنىدىم. مانا ئەمدىلىكتە تەڭرى بۇ ئارزۇيۇمغا يەتكۈزدى. خۇش كېلىپسىز!

شاھ مەشرەپ سۆھبەت ئارىسىدا شۇنداق دېدى:

يا سوپىم، سىز پۈتۈن ئۆمرىڭىز مابەينىدە پىلسىراتقا خۇشامەت قىلىپ كەپسىز. ھۇزۇرى دېگەن بىرسى بولسا بىر ئۆمۈر دوزاخقا خۇشامەت قىلىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. دوزاخ ۋە پىلسىرات دەھشەتلىرىدىن، دوزاخ ئازابلىرىدىن ئاۋام خەلق روھىنى لەرزىگە سالمىشسىزلەر. ئەي سوپىم، ئىنساپ بىلەن تەپەككۇر قىلىنسا، دوزاخ ۋە پىلسىرات مۇشۇ يورۇق دۇنيانىڭ ئۆزىدىلا مەۋجۇت ئەمەسمۇ؟ ئادەم ئۆمرىنىڭ باشتىن ـ ئاخىر بېسىپ ئۆتىدىغان يولىنىڭ ئۆزى قىل ئۈستىدە تۇرماقلىق. پەلەك ۋە زالىملار ئادەم بېشىغا ياغدۇرىدىغان ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر ۋە ھەددى ـ ھېسابسىز پالاكەتلەر دوزاخ ئازابىدىن كەممۇ؟ ئەي، سوپىم، ئاياغلىرىڭىز ئاستىغا بىر نەزەر تاشلاڭ، پىلسىرات ۋە دوزاخ ئۇ يەردە تەق بولۇپ تۇرغايلەر!

ئىشان ۋە باشقا ئۆلىمالار شاھ مەشرەپنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قېلىشتى ۋە تۆۋە ـ ئىستىغپار ئوقۇپ، مۈرىلىرىگە ھۈرۈشتى. ئىشان شاھ مەشرەپكە يۈزلىنىپ:

يا مەشرەپ، گۇناھقا پاتماڭ. ئاللاتائالا بېھىش ۋە دوزاخنى سالىھ ۋە كاپىر بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقانمىش. غاپىل بەندىلەرنى بۇ ھەقىقەتتىن ئاگاھلاندۇرماق سىز ۋە بىز ئۈچۈن پەرز ھەم قەرزدۇر!- دېدى.

جامائەت بىر مەشرەپكە، بىر سوپى ئاللايارغا قاراپ سۆھبەتنىڭ داۋامىغا تەقەززا بولۇپ كۈتۈپ تۇرىشاتتى.

شاھ مەشرەپ ئىشانغا جاۋابەن شۇنداق دېدى:

ئەي سوپىم، ئەگەر ھەقىقەت ھەقىقەت بولىدىغان بولسا، دوزاخ گۇناھكارلار بىلەن ئاللىبۇرۇن توشۇپ كەتكەن ۋە پۈت پاتقۇدەك جايمۇ قالمىغان بولاتتى. ئازاب پەرىشتىلىرى ئۆز ۋەزىپىلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي قالاتتى. ئەكسىچە، جەننەت بوش قالاتتى. كېلىڭ، تا تەندىن جان چىقىپ كەتكۈچە يورۇق دۇنيانىڭ تەشۋىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئۆتكىنىمىز ياخشىراقتۇر...

ئىشان شاھ مەشرەپنىڭ سۆزلىرىگە قايىل بولماي تۇرالمىدى. ئۇ سۆھبەت ئاخىرىدا شاھ مەشرەپكە يېلىندى:

يا مەشرەپ، ئاڭلىسام تەكيەخانىدا ئىستىقامەت قىلىۋېتىپسىز، ئۇ يەردە ئادەم كۆپ، دىلغا ئازار يېتىپ قالىدۇ. پېقىرنىڭ كۈلبەسى ئىختىيارىڭىزدا، مۈرىتلىرىممۇ خىزمەتلىرىڭىزگە تەيياردۇر.

شاھ مەشرەپ سوپىغا جاۋابەن:

ئەي سوپۇم، ئىلتىپاتلىرىغا ئەرزىمەسمەن. تەكيەخانا مەن ئۈچۈن شاھانە قەسىردىنمۇ ئارتۇقتۇر. ئۇ يەردە جېنىم راھەتلىنىدۇ. پىتنە ـ پاساتلاردىن خالى بولىمەن،ـ دەپ ئۆزرە ئېيتىپ خوشلاشتى.

شاھ مەشرەپ شۇ تەرىقە قابادىياندا بىر ئايدىن ئارتۇقراق ئىستىقامەت قىلدى. خالايىق مەشرەپكە زىيادە ئىززەت ـ ئېھتىرام كۆرسەتتى. مەشرەپ قابادىيان پۇقرالىرىنىڭ ئەھۋالىغا ئاتاپ تۆۋەندىكى نەزمىنى توقۇدى:

قەددى مېھنەت تاغىدىن خەم بولغان ئەي بىچارىلەر،
باغرى ۋەھشەت تىغىدىن يۈز پارە ھەم يۈز يارەلەر.
كۆرمىگەن ئۆمرى ئىچىدە بىردەمى بىر ياخشى كۈن،
تىرە غەمدىن دىلدا داغ ھەم كۆزلىرى گىريانىلەر.
بول قابادىيان ئارا كۆردۈم نېچە غەمخارىنى،
رەڭ زەھىل، كۆڭۈل سۇنۇغ، بىر نان ئۈچۈن كۆپ زارەلەر.
گەر شىكايەت قىلسا زالىم زۇلمىدىن مىسكىن غېرىب،
«كۇپرى قىلدىڭ» دەپ ئۇرۇپ، «تەقدىر قەلەم» دەپ يازەلەر.
قازىدىن سوردۇم ئەسا: «بۇ نە ئۈچۈن بىدادلىق؟»
قازى دەر: «ئەمرى خۇدادۇر، بولماغىل كۇپپارەلەر».
مەشرەبا ئەمرى خۇدا نېچۈن بۇ يەڭلىغدۇر قارا،
يا مەگەر ئەمرى خۇدانى بەد قەلەمدە يازەلەر!

11

شۇ يىلى قىشنى شاھ مەشرەپ بۇخارايى شېرىفتە ئۆتكۈزدى. قىش ئۆتۈپ باھار پەسلى يېتىپ كېلىش بىلەن تەڭ مەشرەپ ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ نەسەپكە راۋان بولدى. مەشرەپ نەسەپتە بىر مەھەل سەيلە ـ تاماشا قىلدى. بۇ يەردىمۇ شاھ مەشرەپ ئۇزاقراق تۇرۇپ قېلىشقا تاقەت قىلالمىدى. سەپەر جابدۇقلىرىنى ئېشەكلىرىگە يۈكلەپ، بەيتۇللانى تاۋاپ قىلىش نىيىتىدە بەلخكە قاراپ ئاتلاندى.

بەلخ قەلەندەرلىرىنىڭ سەردارى ئاغاخان مەشرەپنىڭ بەلخكە قاراپ يول ئالغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، قول ئاستىدىكى بارلىق قەلەندەرلەرنى ئەگەشتۈرۈپ، بەلختىن ئون مەنزىل يىراققا كېلىپ شاھ مەشرەپنىڭ ئىستىقبالىغا چىقتى.

شاھ مەشرەپ بەلخكە دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن يېتىپ كەلدى ۋە قەلەندەرخانىدا بىر مەزگىل كۈنلەرنى ئاسايىش ئىچىدە ئۆتكۈزدى. بەلخ ئەتراپىدىكى شائىرلار، قەلەندەرلەر، دۇنيا ۋە دىندىن قول ئۈزگەن دەرۋىشلەر، دىۋانىلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ مەشرەپنى تاۋاپ قىلدى. بەزىلەر مەشرەپ بىلەن سۆھبەتلەردە بولدى، مۇشائىرە قىلىشتى. سۆھبەت ئارىسىدا جەبىر ـ زۇلۇم دەستىدىن قاتتىق ئېزىلگەن خالايىق بەلخ پادىشاھى مەھمۇدبىك قاتاغان جەبرىدىن ۋە دۆلەت ئەركانلىرىنىڭ زۇلمىدىن جانىنى قاقشاتقۇدەك دەرىجىدە ئاچچىق ـ ئاچچىق شىكايەت قىلدى. شاھ مەشرەپنىڭ ئاۋازى مەھمۇدبىك قاتاغان قولاقلىرىغا بېرىپ يەتتى. مەھمۇدبىك مەشرەپتىن خاۋاتىرلىنىپ قالدى.

مەھمۇدبېك قاتاغان نۆكەرلىرىگە پەرغانە زېمىنىدىن كەلگەن دىۋانىنى ھۇزۇرىغا ھازىر قىلىشنى بۇيرۇدى. نۆكەرلەر كېلىپ مەشرەپكە ئەدەپ بىلەن سالام بەردى.

ئەي قەلەندەر مەشرەپ، سىزنى ئالىيلىرى ئوردىغا تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ.

مەن كىم، مەھمۇتخان كىم؟ پېقىر بۇ تەكلىپكە لايىق ئەمەسمەن. سىلەر كېتىۋېرىڭلار. مەن سارايغا ئۆزۈم يالغۇز باراي، دېدى مەشرەپ ۋە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئاغاخان سەردارنى ھەمراھ قىلىپ مەھمۇدخان ھۇزۇرىغا ئاتلاندى. ئوردىدا دۆلەت ئەركانلىرى ۋە ئۆلىمالار تەق بولۇپ تۇرۇشقانىدى. مەشرەپ مەھمۇدبېككە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ تەختنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن ئورۇن ئالدى. مەھمۇتخان مەشرەپنىڭ تەزىمىغا جاۋابەن ھال سورىغان بولدى.

ئاڭلىسام بەيتۇللانى نىيەت قىلىپسىز. ئاللا مۇبارەك قىلغاي. شېرىن ئەشئارلىرىڭىز قۇلاقلىرىمىزغا يەتتى. ئۇنىڭدىكى ھېكمەتلەردىن بىسيار لەززەت تاپتۇق. ئەمما بەزى ئۆلىمالار ۋە دۆلەت ئەركانلىرى ھەققىدە ناشايان سۆزلەرنى قىلىپسىز. بۇنى ئاڭلاپ ئازابلاندۇق. ئەگەر مالال كۆرمىسىڭىز، مۇشۇ سۆھبەتنىڭ ئۆزىدىلا دۆلەت ئەركانلىرى ۋە ئۆلىمالار ئالدىدا تۆۋە قىلغانلىقىڭىزنى بىلىشنى ئىستەر ئىدىم.

شاھ مەشرەپ مەھمۇدبېككە جاۋابەن شۇنداق دېدى:

ئېيتقانلىرى راستۇركى، مۆمىن مۇسۇلمان بەندىلەرنى ئەمەس، بەلكى ھارام نىيەتلىك قازىلارنى، ئاقنى قارا قىلغۇچى مۇپتىلارنى، ئىككى تىللىق ئۆلىمالارنى، خۇشامەتچى موللىلارنى ھەجۋىي قىلدىم. يازغانلىرىم ھەقتۇر. ئۆزرە ئېيتماقلىق پېقىرگە ئادەت ئەمەس. ئىززەت - ئېكراملىرىغا كۆپ رەھمەت. مەشرەپ ئىجازەت سوراپ سارايدىن چىقتى.

ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتتى. شاھ مەشرەپ مەھمۇدبېك قاتاغان ۋە ئۇنىڭ ستەمكار ۋەزىرى بۇزرۇكخوجا بۇخارى ھەققىدە نەزمە پۈتۈپ بازار ۋە گۈزەرگاھلاردا ئوقۇدى. قەلەندەرلەر خالايىققا بەس - بەس بىلەن يادلاپ بېرىشتى.

جاندىن تويغان شاھ مەشرەپنىڭ ئاچچىق - ئاچچىق مەسخىرىگە تولغان ئۆتكۈر ھەجۋىي مىسرالىرى مەھمۇدبېك قاتاغاننىڭ قۇلاقلىرىغا يەتمەيمۇ قالمىدى. بۇزرۇكخوجا بۇخارى مەشرەپ ئۈستىدىن مەھمۇدبېك پادىشاھقا ئەرز - شكايەت قىلىشقا باشلىدى.

ئەي پادىشاھى ئالەم! دېدى بۇزرۇكخوجا، دىۋانە مەشرەپ ئالىيلىرى ھەققىدە بولمىغۇر نەزمىلەرنى پۈتۈپ، ئاۋام ئارىسىغا تارقىتىپ، خالايىقنى ئىسيان كۆتۈرۈشكە قۇترىتىۋېتىپتۇ. جىددىي تەدبىر قوللانمىساق، ئاقىۋەت چاتاق!

مەھمۇدبېك دەرغەزەپكە كەلدى ۋە نۆكەرلىرىگە:

غەليانچى دىۋانىنى دەرھال ھۇزۇرۇمغا كەلتۈرۈڭلار! دېدى.

نۆكەرلەر چۈشكە يېقىن قەلەندەرخانىغا كېلىپ، مەشرەپ، پىرمەت ستارى، ئاغاخان ۋە باشقا بىرنەچچە قەلەندەرنىڭ پۇت - قولىنى زەنجىرلەپ، مەھمۇدبېك ھۇزۇرىغا ئېلىپ مېڭىشتى.

دەرغەزەپ بولۇپ تۇرغان مەھمۇدخان كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ:

ئەي قەلەندەر، مەن ساڭا دەرۋىشلەر قاتارىدا ئىززەت - ئېھتىرام كۆرسەتتىم؛ سەن ئەكسىچە ئىززەت - ئېھتىراملىرىمغا ئولتۇردۇڭ! دېدى.

يۇت ـ قولى زەنجىربەند قىلىنغان مەشرەپ پادىشاھ ئالدىدا تەمكىن ۋە قورقۇمسىز قىياپەتتە تۇراتتى. شاھ ئۇنىڭدىن يېلىنىشنى كۈتۈشنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى پەملىدى.

شاھ مەشرەپ مەھمۇدخانغا جاۋابەن ۋەزمىن، ئەمما قەتئىي تەلەپپۇزدا شۇنداق دېدى:

ئەي مەھمۇتخان، جەبىر ـ زۇلمىڭ شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، كىچىك باللار يىغلىسا، ئاتا ـ ئانىلىرى ئۇلارنى «مەھمۇدخان كېلىۋاتىدۇ» دەپ قورقۇتۇپ، يىغىدىن توختىتىدىغان بولۇشتى. مەن دەرھەقىقەت دۇنيادىن كەچكەن دەرۋىشمەن. ئىززەت ـ ئىكراملىرىڭنىڭ مەن ئۈچۈن قوينۇمدىكى پىتچىلىك قىممىتى يوقتۇر. مەن سېنىڭ ئىززەت ـ ئىكرامىڭغا ئولتۇرغىنىم بىلەن، سەن دۆلەت ئەركانلىرىڭ بىلەن يۇرتنىڭ بېشىغا، خالايىقنىڭ بەختىگە ئولتۇرۇۋاتىسەن. ھەركىمنىڭ جازاسىنى تاڭلا مەھشەردە تەڭرى ئۆزى بەرگۈسى. ئەل ئارىسىدا: «ھەركىم نېمىنى تەرگەن بولسا، شۇنىڭ ھوسۇلىنى ئالۇر» دەيدىغان ماقال بار. نېملا يازسام ھەق گەپنى يازدىم. قىيامەتتە سەندىن زوراۋانلىق، مەندىن ھەق سۆز يېتۈلگەن كىتابەت قالغۇسى!

مەشرەپنىڭ سۆزلىرى مەھمۇدخاننىڭ يۈرىكىگە نەشتەر بولۇپ تەگمەكتە ئىدى. مەشرەپ داۋاملىق نەشتەر ئۇرماقتا ئىدى:

ـ ساڭا جاۋابەن باشقا سۆزۈم يوق. قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل. قانداق ھۆكۈم قىلساڭ، بىسمىللا دەپ قوبۇل قىلارمەن!

تېخىچە دەرغەزەپ بولۇپ، ئوغىسى قايناۋاتقان مەھمۇدخان گۇناھكارلارنى زىندانغا بەند قىلىشقا بۇيرۇق بەردى.

مەشرەپ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى بەلخنىڭ «قاراقچىيان» زىندانىغا بەند قىلىندى.

مەھمۇدخان ئۆلىمالارنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. كېڭەشتە شەيخۇلئىسلام پەتىۋا بېرىپ شۇنداق دېدى:

مەشرەپ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى خالايىقنى گۇمراھلىققا ئۈندەپ، شەرىئەت ۋە تەرىقەتتىن ئازدۇرغان. ئەشئارلىرىدىن كۇپۇر ئىسى كېلۇر. قۇرئان ۋە مەسچىتنى ھاقارەت قىلۇر. جامائەت ئارىسىدا غۇلغۇلا قوزغار. ئۇلارنىڭ جازاسى دارغا ئاسماقتۇر!

شاھ مەشرەپ زىنداندا ئېغىر قايغۇ ـ ئەلەم چەكتى. ئۇ ھاياتىدىن ئۈمىد ئۈزگەن ھالدا قىسمەتداش ھەمراھى پىرمەت ستارىغا ۋەسىيەت قالدۇرۇپ شۇنداق دېدى:

مۇبادا زىنداندىن سالامەت قۇتۇلساڭ، يېتۈكلىرىمنى ئېلىپ بۇ ئۆلكىدىن ھايال بولماي پەرغانىگە يۈرۈپ كەت. ئەسەرلىرىمنى كىتاب قىلىپ رەتلەپ، بىزنى ئەزىز بىلگەن خالايىق ئىچىگە تارقاتقىن.

مەشرەپ يۇقىرىقى سۆزلەرنى قىلىپ بولۇپلا يەنە يېڭىۋاشتىن تەپەككۇر دېڭىزىغا غەرق بولدى. زىندانۋېشىنى چاقىرىپ قەلەم، سىياھ ۋە قەغەز ئەكەلدۈردى. زىندانۋېشىمۇ شاھ مەشرەپ سورىغان نەرسىلەرنى ھېچ ھايال قىلماي ئەكېلىپ بەردى. مەشرەپ قەلبىنىڭ قايناپ تۇرغان قازىنىدىن قانلىق كۆپۈكلەرنى چاچرىتىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى شىددەت بىلەن سۆزگە ئايلىنىشقا باشلىدى. ئۇ زىنداندا بولغىنى بىلەن كۆڭۈل كۆزىدە پۈتۈن ئالەمنى ۋە ساماۋى دۇنيانى تەپەككۇر قىلىپ ئولتۇراتتى.

مەشرەپ زىنداندا يازغان نەزملىرىنىڭ بىرىدە تۆۋەندىكى مىسرالارنى پۈتتى:

چۈن كۆزۈم بىرلە قولۇمنى باغلىماق ھاجەت ئەمەس،

مەن ئۆلۈمگە رازىمەن، بەس، تۇرغىلى تاقەت ئەمەس.
مۇنچە شىددەت بىرلە بوينۇم بوغقالى زور ئەيلەمە،
بەسكى، ئادەم قانى تۆكمەك ساڭا ھەم تائەت ئەمەس.
ئۆمرى چۇن بەرقى ھاۋادىس، غاپىل ئادەم بىلمەدى،
ئايۇ كۈن ئارامغە بىرلەھزەئى پۇرسەت ئەمەس.
لەشكەرى خۇنرىزغا سەبرۇ ئارام قايدا بار،
مەجنۇنى دىۋانىلەرنىڭ شاھغە راھەت ئەمەس.
تۆككۈسى خۇنۇمنى ئاخىر بەلختە مەھمۇد پادىشاھ،
«ئەلقىسساسۇل ھەق» كالامى ئاڭا ھەم مۇددەت ئەمەس.
چۇن مۇبارەك بولسۇن، ئەي مەشرەپ قىزىل قانىڭ سېنىڭ،
خوپ ئىش بولدى بۇ ساڭا، جان بەرگىنىڭ ئايەت ئەمەس.
مەشرەپ يەنە بىر غەزىلىدە مۇنداق يازىدۇ:
مىڭ شورى پىغان بىرلە ھاي ـ ھاي نە بالا كەلدى،
جان قىچقىرادۇر قوي دەپ، خەنجەرنى ئالا كەلدى.
قولىغا ئالىپ پولات، قاشىغا كېلۇر جاللات،
قىلدى مېنى بىبۇنياد، تىغى گۈزەرا كەلدى.
كەتسەم بۇ ئەلەم بىرلەن، يۈز كاھىشى غەم بىرلەن،
غەۋغائى سەنەم بىرلەن، خۇش دەۋرى سەفا كەلدى.
رازى بولايىن ئۆلسەم، جان بەرگۈنچە بىر كۆرسەم،
مۇنداغ نە بالا بىرلەن، شىددەتلى قازا كەلدى.
زەخمەتۇ قازا يانداش، بولدى ھەممىسى يولداش،
ئول جەبرى ـ جاپا ئاداش، تىكلەپ بۇيۇرا كەلدى.
دىۋانەئى مەشرەپسەن، قورقۇپ نېگە يىغلايسەن،
ئاشىق كىشىگە ئۆلمەك: خۇش كەيپى سافا كەلدى.

شاھ مەشرەپ بۇ بېيىتنى بىر نۇسخا كۆچۈرۈپ مەھمۇدخانغا ئەۋەتىپ بەردى.

مەشرەپنىڭ ئۆز قىلمىشىغا تۆۋە قىلىشىدىن ئۈمىدىنى ئاللىبۇرۇن ئۈزگەن مەھمۇدخان ئۇنىڭ ئەۋەتكەن بېيىتلىرىنى كۆرۈپ، مەزمۇنىنى ئانچە چۈشەنمەيلا مەشرەپنىڭ تۆۋە قىلىشىغا يېڭىۋاشتىن ئۈمىدلىنىپ قالدى. ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن مەھمۇدخان ئالىيلىرىدىن گەپتان ئەلچىلەر كېلىپ شاھ مەشرەپنى ئۆلىمالار ۋە دۆلەت ئەركانلىرى ئالدىدا تۆۋە قىلىشقا دەۋەت قىلدى. شاھ مەشرەپ دەۋەتلەرگە قىلچە پىسەنت قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئەكسىچە، ئەلچىلەرنى ئىگىسى مەھمۇدخان بىلەن قوشۇپ قاتتىق مەسخىرە قىلىپ چىقىرىۋەتتى.

مەھمۇدخان تەكرار ـ تەكرار ئەلچى ئەۋەتىپمۇ مەشرەپنى ھېچ ئىندەككە كەلتۈرەلمىدى. مەشرەپنىڭ ئۆلتۈرۈلگىنىگە قارىغاندا ئۇنىڭ تۆۋە قىلغىنى مەھمۇدخاننىڭ شۆھرىتى ۋە سەلتەنىتىنىڭ مۇستەھكەملىنىشىگە تېخىمۇ پايدىلىق ئىدى. ئۈمىد يىپى ئۈزۈلدى. ئاخىرۇلئەمىر مەھمۇدخان ھۆكۈم ئىجراسىغا تۇتۇندى.

هىجرىيە 1123 - يىلى رامىزان ئېيىنىڭ 17 - كۈنى، نۆكەرلەر زىندانغا بەند قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسىنى بەلخ شەھىرىنىڭ قەتلى مەيدانىغا يالاپ كېلىشتى، پۈتۈن بەلخ تەۋرەپ كەتكەندى!

زىندانغا بەند قىلىنغانلار بەلخنىڭ شاھىپەر گۈزەرىدىن ئۆتكۈچە خەلق ئىسيان كۆتۈرۈپ، تۇشمۇ تۇشتىن نۆكەرلەرگە ئېتىلدى. پىرمەت ستارى ۋە بىرنەچچە مەھبۇسنى خەلق قورشاۋغا ئېلىپ، نۆكەرلەرنىڭ قولىدىن ئاجرىتىپ يوشۇرۇۋالدى. شاھ مەشرەپنىڭ بولسا پۇت - قولى چەمبەرچاس باغلانغان، كىشەن ھالقىسىنى نۆكەرلەر مەھكەم تۇتۇۋالغانىدى. شۇڭا خالايىق شاھ مەشرەپنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا ھېچ ئىلاج قىلالمىدى ۋە ئەپسۇس - نادامەت ئىچىدە ئۆز گۆشىنى ئۆزلىرى يېگۈدەك بولۇپ كېتىشتى. نۆكەرلەر شاھ مەشرەپنى ئالاھىدە قوغداپ ماڭغانىدى.

رامىزان شەرىفنىڭ 17 - كۈنى جۈمە نامىزىدىن كېيىن مەھمۇدخان جالاللىرى شاھ مەشرەپنى مەنسۇرۋار سىياسەت دارىغا تارتىشتى. بۇ چاغدا مەشرەپ تېخى ئاران ئەللىك يەتتە ياشقا كىرگەنىدى. مەشرەپ دارغا ئېسىلغاندا خالايىق ھۇ تارتىپ يىغلىشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىن بۈيۈك ئىسلام ئۆلىماسى مەنسۇر ھەللاجىنىڭ «ئەنەلھەق، مىنەلھەق» دەپ دارغا ئېسىلغان كۆرۈنۈشلىرى كەچكەندەك بولدى. خالايىقنىڭ نەزەر ئېتىبارىدا مەشرەپنىڭ ئۇلۇغلۇقتا مەنسۇر ھەللاجى ھەزرەتلىرىدىن ھېچقانچە پەرقى يوق ئىدى.

تەقدىرنىڭ بىر ئىشنى ئورۇنلاشتۇرغۇسى كەلسە ئاجايىپ تاسادىپىيلىقلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. مەھمۇدخان مەشرەپ دارغا ئېسىلىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن يەر تەۋرەشتە تام ئاستىدا قېلىپ ئۆلدى. خالايىق شاھ مەشرەپنىڭ: «ئەلقىسساسۇل ھەق كالامى ساڭا ھەم مۇددەت ئەمەس» دېگەن مىسرالىرىنى تەئەججۈپ ئىچىدە يادىغا ئېلىشتى.

(تۈگىدى)

مەنبە: «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى